

Joaquim Miret i Sans

(17.04.1858 - 30.12.1919)

Joaquim Miret i Sans

PER M. TERESA FERRER I MALLOL

La vida i les activitats de Joaquim Miret i Sans

Joaquim Miret i Sans, historiador medievalista eminent, va néixer el 17 d'abril de 1858¹ en una casa del carrer de la Mercè que feia cantonada amb el carrer d'En Boltres, que ara, després de la reforma urbanística que s'hi va fer, forma la banda de mar de la plaça de la Mercè. L'edifici és ocupat actualment pel rectorat de la Universitat Pompeu Fabra.

La biografia de Miret i Sans ha estat reconstruïda recentment per Philip D. Rasi-co en la introducció del llibre *Cafè i quilombo: els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans (1900-1918)*, publicat per l'Institut. A més de l'obra d'aquest autor, he pogut usar per a fer aquesta semblança les diverses necrològiques aparegudes arran de la seva mort i les semblances incloses per Gaziell i per Sagarra en les seves obres, i alguns papers, entre els quals la còpia del testament, guardats a l'arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

Joaquim Miret i Sans era el fill primogènit d'Antoni Miret i Nin, advocat, nascut al Vendrell però de família originària de la Pobla de Segur, i de Maria del Roser Sans i Cabot, de família originària de Sarrià, a Barcelona, que van tenir tres fills més, Tomàs, Manuel i Maria. El germà de la seva mare, Francesc Sans i Cabot, fou un pintor conegut i director durant uns anys del Museu del Prado de Madrid. La família de Miret havia fet fortuna a través de les inversions immobiliàries; els béns heretats van permetre a Miret portar una vida de senyor il·lustrat. Com l'oncle, Miret tenia aptituds per al dibuix i per a

1. Aquesta és la data que indiquen tant Carreras i Candi com Valls i Taberner a les seves necrològiques: Francesc CARRERAS Y CANDI, «En Joaquim Miret y Sans», *Catalana* (28 febrer 1921), p. 78-79; ídem, «En Joaquim Miret y Sans (17 abril 1858 - 30 desembre 1919)», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. x (1921-1922), p. 39-57; Ferran VALLS I TABERNER, «Joaquim Miret i Sans», a *L'Institut d'Estudis Catalans: els seus primers XX anys*, Barcelona, IEC, 1935, p. 59. Rasico, en canvi, indica com a data de naixement el 9 d'abril: *Cafè i quilombo: els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans (1900-1918)*, edició crítica i estudi a cura de Philip D. Rasico, Barcelona, IEC, 2001, coll. «Biblioteca Filològica», núm. 45, p. 19.

la pintura, però no li interessà seguir aquest camí ni tampoc el de la música, ja que, com molta gent benestant d'aquell temps, havia estudiat piano. Va cursar la carrera de dret a la Universitat de Barcelona entre 1874 i 1880, i el 1882 es va doctorar a Madrid en dret civil i canònic amb una tesi sobre els *Usatges de Barcelona*. Tal com va assenyalar Soldevila, no tenia una formació pròpiament d'historiador² i se la procurà pel seu compte; cal afegir que el seu cas, malgrat que procedís de dret, no era gaire diferent al dels historiadors de la seva generació i de la precedent, que tampoc no tenien una formació adequada en llatí ni en paleografia, segons explica Francesc Carreras i Candi, un altre medievalista eminent i molt amic de Miret, a la necrològica que li dedicà al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*.

Sempre seguint les informacions de Carreras i Candi, acabada la carrera de dret, Miret dubtà si havia d'exercir la professió. Fou assessor d'algunes entitats i pertangué des de 1888 a la Directiva de l'Asociación de Propietarios de Fincas Urbanas de Barcelona y su Zona de Ensanche, entitat que el seu pare i el de Carreras i Candi havien contribuït a fundar l'any 1873, amb Duran i Bas i d'altres; de fet, l'entitat facilità als fundadors la tasca política de restauració de la monarquia, ja que tots ells pertanyien al partit que amb aquesta finalitat fou fundat el 1874. Les afinitats polítiques dels pares de Miret i de Carreras havien creat una relació d'amistat entre totes dues famílies, reforçada pel fet que l'oncle de Miret, Francesc Sans i Cabot, havia après l'art de l'argenteria en un dels tallers dels Carreras. S'havia fet molt amic del pare de Carreras i Candi i havia compartit amb ell l'estada a París quan hi anà a continuar els estudis de pintura.

Malgrat que Miret i Carreras havien coincidit a la Universitat, però a diferents cursos, fou l'amistat de les famílies i les trobades a l'associació de propietaris el que facilità que entre Miret i Carreras naixés una camaraderia que seria decisiva per a la inclinació de Miret cap a la història. Fou Carreras, efectivament, qui l'animà a freqüentar els arxius, des del 1892. La recerca, deia el mateix Carreras, encaixà perfectament amb el caràcter plàcid i metòdic de Miret, de tal manera que acabà deixant les ocupacions lucratives, i fins i tot es preocupà poc de l'administració del seu propi patrimoni, per dedicar-se només a la història. Carreras i Candi, que el coneixia bé, el dibuixa com una persona poc ambiciosa, que defugia les discussions apassionades i que era enemic de les estridències.³ Valls i Taberner atribueix a una certa timidesa el fet que es retragués de les discussions, malgrat que en l'esfera de l'amistat era ben comunicatiu. Valls afegeix que era «de tracte modest i amable i de conversa sempre amena»; dotat «de bon sentit i fina pers-

2. F. SOLDEVILA. «Miret i Sans», *La Publicidad* (31 desembre 1919).

3. F. CARRERAS Y CANDI. «En Joaquim Miret y Sans».

picàcia», era també molt metòdic, tret del seu caràcter, en el qual tots els seus contemporanis coincideixen.⁴

Ferran Soldevila el descrivia així: «En Miret i Sans, alt, ben plantat, ádhuc ara que ja tombava la seixantena, posseïa una elegancia ben característica així en la figura com en l'abillament, que es desentenía de les normes variables de la moda; ulls clars i vius, que a través de les seves ulleres d'or havien esbrinat tots els arxius de la nostra terra; menyspreador de la seva bronquitis crònica, noctàmbul impenitent i celibatari irreductible.»⁵

Gaziel, que havia estat secretari redactor de l'Institut d'Estudis Catalans, el descriu així al seu llibre de memòries, *Tots els camins duen a Roma*: «Miret i Sans» —diu— «era un conco adinerat, que mai no volgué saber res, ni per error o somni, del sant matrimoni. Fins a la cinquantena s'havia divertit i viatjat molt.» I més endavant afegeix: «Era un vell alt, secardí, que passava la seixantena, amb una figura senyorívola de don Quixot erudit. Havia estat un home elegantíssim, i encara conservava, de la seva anglomania, el costum de portar uns gecs molt folgats i llargs que li arribaven gairebé fins als genolls i eren de la millor roba de Bradford o Manchester, amb butxaques amples i profundes, sempre carregades de llibres i papers. Era un dels millors coneixedors de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i tenia la cara i les mans plenes de taques hepàtiques, com si, de tant de manjar-los, se li haguessin enganxat trossos de vells pergamins.»

Gaziel explica encara que Miret era molt amic de Brocà, un famós historiador del dret, i els qualifica tots dos de «senyors rics de Barcelona» i de «vells liceistes», que coneixien bé la «bona societat»; comenta que solien seure junts a les sessions de la Secció Històrico-Arqueològica i que, abans de començar, comentaven en veu baixa i rient discretament les xafarderies de les llotges del Liceu i de les seves belleses de més renom. Afegeix que també Brocà era solter, o vidu des de feia temps, xafarder i galant; tots dos «eren els més vells de la Junta i els més joves d'esperit i de fets. D'ells, se'n contaven de crespes, i la seva vida privada tenia racons més inextricables que els llinatges pirinencs o la interpretació de “la quarta trebelliànica”».⁶

El breu retrat que Sagarra fa de Miret a les seves *Memòries*, també coincideix en l'aparença assenyalada per Gaziel. Diu: «El senyor Miret i Sans, molt amic del meu pare,

4. F. VALLS I TABERNER. «Necrologia», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1915-1920: Vol. 11*, Barcelona. IEC. 1923.

5. F. SOLDEVILA, «Miret i Sans», *La Publicidad* (31 desembre 1919).

6. GAZIEL (AGUSTÍ CALVET), *Memòries*, II, *Tots els camins duen a Roma*, p. 244-245. Agraïxo a Albert Balcells i a Enric Pujol que m'indiquessin els textos de Gaziel i de Sagarra sobre Miret, perquè altrament no hi hauria pensat. Enric Pujol em deixà, a més, la veu sobre Miret que redactà per al *Diccionari d'historiografia catalana*, d'Enciclopèdia Catalana, llavors en curs de publicació.

duia les americanes més llargues que mai s'hagin tallat en aquest país, i a més a més no abandonava mai un bastó de bambú i duia sempre una flor al trau; donava a les reunions un aire mundà.»⁷

Carreras i Candi explica a la necrològica que ja a la Universitat alguns companys anomenaven Miret *l'anglès*, tant per la figura, com per la seriositat i el caràcter metòdic. No li agradaven els canvis. De jove, adoptà la moda de les americanes llargues i les mantingué tota la vida; el seu sastre tenia instruccions de no introduir-hi variacions. Tampoc no es deixà portar per la nova moda d'afaitar-se, que s'introduí més o menys amb el segle xx, i dugué barba ben retallada fins a la mort. Carreras també confirma l'ús del bastó de bambú, que no li servia per a recolzar-s'hi sinó per a moure'l al compàs dels seus passos en caminar, i de la flor al trau, que especifica que era un clavell vermell; aquest costum, però, no durà tota la vida, només vint-i-cinc o trenta anys. Carreras lliga aquest darrer hàbit amb l'amor de Miret per les flors, les plantes, els animals i, en general, per la naturalesa. Tant a la seva casa del carrer d'Ataülf, 11, com al pis principal de la casa del carrer de la Diputació, 289, on es traslladà més tard, hi tenia jardí, de manera que visqué sempre prop d'arbres i plantes i amb la companyia d'alguns animals: gossos i ocells. De jove, solia passejar a cavall diàriament pels afores de Barcelona, fins que la inicial circulació d'automòbils per les carreteres l'obligà a abandonar aquest costum.

Totes les persones que el conegueren comenten la seva passió pels viatges, de la qual es fa ressò Ferran Soldevila quan diu: «La dèria que va endur-s'en la joventesa d'en Miret fou la de córrer món. Els països del Pròxim-Orient, sobretot, Egipte, Palestina, Mesopotàmia, van atreure'l amb passió. Els va recórrer en totes direccions, en tota mena de vehicles.»

Els diaris de viatge de Miret i Sans publicats per Rasico certifiquen que, efectivament, havia viatjat i s'havia divertit molt, però que també havia treballat molt. Fins i tot quan viatjava amb familiars, combinava les hores de treball als arxius i biblioteques, als matins o fins a primera hora de la tarda, i les visites als col·legues, amb activitats turístiques i d'entreteniment a la tarda i a la nit, com ara l'assistència a espectacles, representacions teatrals o d'òpera, i també la visita als «quilombos» locals, és a dir, als bordells, als quals era molt afeccionat;⁸ els diaris de viatge contenen els comptes de totes les des-

7. Josep Maria de SAGARRA, «Memòries», a *Obres completes: Prosa*, Barcelona, Selecta, 1967, p. 1079. Una altra versió d'aquesta semblança, pràcticament idèntica, la tenim a l'article «L'Institut d'Estudis Catalans», *ibídem*, p. 542.

8. Un dels comentaris de Gaziol sobre Miret i Sans potser pot ajudar a comprendre l'ús de la paraula sud-americana *quilombo* per l'equivalent català *bordell*, que Rasico es pregunta per quin camí havia

peses fetes: trens, hotels, taxis, propines, compres i també el cost d'espectacles, cafès i el quilombo. Uns comptes que demostrin que era un home ordenat i meticulós. Els diaris contenen també una breu descripció de totes les activitats dutes a terme cada dia i valoracions també molt breus de les coses o espectacles vistos, descripcions que a vegades s'allarguen i poden resultar interessants i fins i tot divertides. A més dels viatges destinats a conèixer altres països, Miret visitava París cada any una o dues vegades, pel maig i pel novembre, per fer-hi estades d'uns quinze dies o vint. Preferia no viatjar a l'estiu. Segons Carreras, programava els viatges i els itineraris amb molta anticipació, s'hi ajustava estrictament i presumia de no haver perdut mai cap tren i de no haver tingut mai cap entrebanc, llevat d'una vegada que es posà malalt a Cristiania (Oslo) i hagué d'ingressar en un hospital.

En els darrers anys de la seva vida esdevingué molt metòdic: descansava mitja hora després de dinar, escrivia durant unes hores a la sala de l'Ateneu Barcelonès, de set a vuit tenia una tertúlia al mateix Ateneu amb una colla de companys i de deu a onze del vespre, si no hi havia Liceu, freqüentava una altra tertúlia del cafè Novetats amb el seu amic Guillem Maria de Brocà.

La política sembla no haver interessat gaire Miret i Sans. Valls i Taberner deia d'ell que «era un català de cor, que sense figurar en la política militant, complia com a bon ciutadà».⁹ És una mostra d'aquest desinterès per la política el silenci amb el qual respongué, l'any 1916, a un requeriment de Cambó, llavors diputat a Corts per Castellterçol perquè, com a propietari que era, es fes membre de la Cambra de la Propietat Urbana. Cambó assegurava que la seva presència era convenient per a la resolució de greus problemes que afectaven el futur de Barcelona. Cambó li havia escrit a primers de desembre de 1916 i sembla que Miret era un dels pocs que no havien contestat. El 24 de març de 1917, Cambó insistí novament en la invitació; si hi consentia, algú passaria per recollir la seva signatura en la sol·licitud. No sabem si Miret va fer gaire cas d'aquesta segona carta de Cambó, ja que la va aprofitar per a escriure-li al darrere un informe sobre una memòria de Frederic Camps que s'havia de publicar a l'*Anuari* de l'Institut.¹⁰

Si aquest tipus d'activitat sembla no haver-lo interessat, en canvi participà en altres accions de la societat civil, com l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Se-

arribat al parlar de Miret. Segons Gaziol, Miret era «entre altres coses curioses, un especialista consumat en història d'una república hispano-americana», però no recordava si era Xile o Veneçuela; Xile és un dels llocs on el mot *quilombo* era usat.

9. F. VALLS I TABERNER. «Necrologia», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Anuari 1915-1920: Vol. 11*. Barcelona, IEC, 1923.

10. Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans. Miret i Sans, carpeta de correspondència.

gons Valls i Taberner, Miret hi era molt addicte i formà part dels jurats dels seus concursos.¹¹ En diverses ocasions, a més, preconitzà l'enfortiment de la consciència nacional catalana a través de l'estudi de la història, com veurem més endavant.

Pel que fa als estudis, Miret havia manifestat una preferència inicial per l'edat mitjana, com ho palesa l'elecció del tema de la seva tesi doctoral, però després no els havia continuat. Fou per invitació de Carreras i Candi que, com deia abans, Miret començà a visitar els arxius, l'any 1892, i inicià la dedicació a la recerca històrica amb el projecte de fer, juntament amb Carreras i Candi, una història del comtat de Pallars, on tots dos van fer excursions per tal de conèixer els arxius i el territori. Aquest treball no es conclougué mai, però tampoc no fou abandonat; encara el 1919 tots dos amics en parlaven.

Miret començà a publicar els resultats de la seva recerca l'any 1897. Entre aquesta data i 1919, l'any de la seva mort, publicà un total de cent vint llibres i articles, als quals cal afegir-ne quatre més de publicats amb caràcter pòstum. La seva recerca es basà en l'Arxiu de la Corona d'Aragó i altres de Barcelona, com l'Arxiu de la Catedral i, particularment, l'Arxiu del Priorat de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, que llavors encara es trobava en mans de la comunitat de religioses hospitalàries d'Alguaire, que s'havien traslladat a Barcelona. També consultà l'Arxiu de la Batllia del Reial Patrimoni, llavors custodiat encara pel batlle Eduard Monner. Carreras i Candi explica que, quan Monner morí, ell mateix i Miret realitzaren gestions amb el fill i amb Prat de la Riba per tal de portar l'Arxiu a la Diputació i evitar que sortís de Barcelona. Com és sabut, posteriorment passà a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Miret també freqüentà els arxius pirinencs de la Seu d'Urgell i d'algunes petites parròquies, i fora de Catalunya, l'Acadèmia de la Història de Madrid, la Biblioteca Colombina de Sevilla i, especialment, la Biblioteca Nacional de París. Miret aprofitava les seves estades anuals a París per a consultar documentació o textos catalans conservats en aquesta i altres institucions parisenques i, a més, per a estar al corrent de la bibliografia estrangera i mantenir contactes amb estudiosos francesos. Entre les seves primeres amistats cal esmentar Henri Courteault, Felix Pasquier, Jean Auguste Brutails i Alfred Morel Fatio i, més endavant, Raymond Foulché-Delbosch, Jean Regné i Moisès Schwab.

Ben aviat, li foren reconeguts els mèrits, i l'any 1900 Miret ingressà a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona com a membre numerari, a proposta del seu amic Carreras i Candi, que intentava revitalitzar-la. Des de llavors, les activitats acadèmiques van esdevenir molt importants a la seva vida. Només un any després del seu in-

11. F. VALLS I TABERNER, «Nectologia», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1915-1920: Vol. II*, Barcelona, IEC, 1923.

grés, ja era secretari de l'Acadèmia i contribuï decidivament a posar en marxa el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Fou membre de la junta de tres acadèmics elegida per a ocupar-se'n: Carreras i Candi, Giménez Soler i ell mateix. Però, com reconegué Carreras i Candi a la nota necrològica que li dedicà, els vuit primers volums del *Boletín* havien estat obra personalíssima de Miret fins a 1918, quan emmalaltí. La revista sortia en fascicles trimestrals per a treballs reduïts que no cabessin en les memòries i per a la informació acadèmica, que solia redactar Miret com a secretari de l'entitat, informació que també feia arribar als diaris barcelonins. A més, s'ocupà d'administrar de manera rigorosa l'economia de l'Acadèmia i de lligar relacions amb entitats similars, tant d'Espanya com de l'estranger. L'Acadèmia li deu també l'estudi sobre la pròpia història de l'entitat: «Dos siglos de vida académica» [112].¹²

L'any 1907, quan Enric Prat de la Riba creà l'Institut d'Estudis Catalans, Miret i Sans fou un dels primers vuit membres fundacionals d'un Institut que era només un centre de recerca d'història.¹³ Sens dubte, hom devia apreciar en ell no solament els seus estudis sobre història medieval i història del català, sinó també les seves relacions internacionals i la seva capacitat d'organització. Des de l'Institut col·laborà en la realització de memòries o informes per a les autoritats, a fi d'assenyalar les mancances que hi havia en matèria de patrimoni i cultura i el camí que calia emprendre per a superar-les.¹⁴ En va fer un sobre la propietat del Palau Reial Major, amb Guillem M. de Brocà i Pere Coromines [47]; un altre amb Massó i Torrents sobre conservació d'arxius [57], i un altre encara amb Rubió i Lluch sobre conservació i catalogació d'arxius i de biblioteques d'interès històric [87]. A través d'algunes cartes, sabem també que Miret s'ocupava, en els seus viatges a París i a altres llocs, de concertar intercanvis per a l'Institut, de fer gestions per veure si es podrien distribuir les publicacions a París, etc.¹⁵ Miret s'ocupà, a més, de redactar la crònica històrica i moltes informacions bibliogràfiques de les que apareixien a l'*Anuari*.

Visqué les tensions internes de l'Institut en el moment de la normalització lingüística. Miret no era partidari de gaires canvis ortogràfics. L'any 1911, quan es formà

12. Els números entre parèntesis que figuren a continuació de l'esment dels treballs de Miret remetent a la llista bibliogràfica final.

13. Cf. el document fundacional, on consta el nom de Miret entre els membres inicials, a Albert BALCELLS i ENRIC PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I: 1907-1942, Barcelona, IEC, 2002, col·l. «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», núm. 57, p. 340-343.

14. Cf. aquests treballs enquadrats en la política de la Mancomunitat a Albert BALCELLS, ENRIC PUJOL i JORDI SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, IEC, 1996, col·l. «Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica», núm. 5, p. 442 i 456.

15. Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans, Miret i Sans, carpeta de correspondència. Consta que havia tingut contactes amb Picard i Champion per a la difusió de les publicacions de l'Institut, l'any 1908.

la Secció Filològica i Fabra entrà a l'Institut, Miret endevinà que hi hauria reforma i publicà una nota anònima, en castellà, al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, titulada «El problema de la ortografía», en la qual recordava que aquesta acadèmia havia discutit i aprovat unes normes ortogràfiques per al català per acabar amb l'anarquia que hi havia i que aquestes normes havien estat publicades el 1884. Afegia que a França s'havia preparat un projecte de simplificació ortogràfica i que la comissió creada per a estudiar-lo havia dictaminat, l'any 1905, amb un criteri —deia Miret— similar al de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de «no acudir a medios arbitrarios o convencionales y a radicales reformas para la reglamentación y simplificación de la ortografía», perquè era important mantenir la fisonomia dels mots francesos. Per a informació de tothom, deia la nota, es publicava el «Rapport sur les travaux de la Commission chargée de préparer la simplification de l'orthographe française».¹⁶ Poc temps després, el 1913, foren aprovades les *Normes ortogràfiques*, que foren signades per tots els membres de l'Institut, menys algun que no freqüentava les reunions. No fou fins més endavant que Miret explicità el seu desacord, amb motiu de la reforma a les *Normes* del 1917.

Després de la mort de Miret, Carreras i Candi explicà que Miret, juntament amb Rubió i Lluch, Brocà i Miquel dels Sants Oliver, havien defensat la tradició ortogràfica i que votaren en contra de la reforma. En paraules literals de Carreras i Candi, «si's perdé la votació al dit Institut se degué a ferhi concórrer metges, arquitectes y enginyers, qual opinió no té força ni mereix apreciarse en una discussió literària tan tècnica y fonamental com era la d'aquells canvis en lo criteri ortogràfic tradicional», i en una altra necrològica afegí: «Qué haurien dit, si en una discussió d'anatomía o de geodesia, hi haguessin pres part advocats y filosofos!»¹⁷

Miret acatà la decisió de la majoria dins de l'Institut i, per exemple, el seu *Itinerari de Jaume I* [120], publicat l'any 1918, fou escrit en la llengua normativa; però fora de l'Institut continuà usant la prenormativa sense abdicar de les seves conviccions. Sens dubte, a ell i els altres antireformistes els mancà visió de futur, però hem de comprendre que a la gent li costés de canviar, especialment als medievalistes, aferrats als arcaïsmes que trobaven a la llengua antiga. Un segon revés per a Miret fou el seu fracàs quan, el

16. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 164-174.

17. F. CARRERAS Y CANDI, «En Joaquim Miret y Sans», *Catalana*, p. 78-79, i necrològica del mateix títol al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. x (1921-1922), p. 52. Sobre la discussió per les normes, cf. Mila SEGARRA, «Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans», *Serra d'Or*, núm. 504 (desembre 2001), p. 28-31, i, especialment, Albert BALCELLS i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, p. 73, 164-180.

1919, competí amb J. Massó i Torrents per la vicepresidència de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut i només obtingué un vot; abans n'havia estat tresorer.¹⁸

Els mèrits de Miret foren reconeguts també per l'Acadèmia de la Història de Madrid, per la Reial Acadèmia Sevillana de Bones Lletres i per la Societat Almeida Garret de Lisboa, que el nomenaren corresponent, mentre que la República Francesa l'honorà amb el títol d'*officier d'instruction publique* l'any 1916.

La mort de Joaquim Miret i Sans. Les seves donacions a l'Institut i a la Biblioteca

La mort de Miret es produí a Barcelona el 30 de desembre de 1919 i fou soterrat l'endemà 31 de desembre. Segons la nota publicada a *La Feu de Catalunya* l'endemà, l'acte no havia estat anunciat per expressa voluntat del difunt, però constituí una manifestació de dol, en la qual figuraren les personalitats més destacades de la intel·lectualitat i representacions de corporacions i entitats. A la presidència del dol, al costat dels germans del difunt, hi figuraren el president de la Mancomunitat de Catalunya, senyor Puig i Cadafalch, el president de torn de l'Institut, senyor Fabra, el reverend Anglès i el senyor Carreras i Candi, en nom de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Figuraren en el seguici tots els membres de l'Institut.

Miret havia redactat el seu testament el 14 de març de 1914, quan tenia cinquanta-cinc anys i vivia al carrer de la Diputació, 289.¹⁹ Havia designat com a marmessors el seu germà Tomàs, Miquel Madorell i Rius i els seus amics Francesc Carreras i Candi i Guillem Maria de Brocà i Montagut, que finalment no ho pogué ésser perquè morí poc abans que ell. Deixà els seus béns a la seva germana Maria (dos terços) i al seu germà Tomàs (un terç), i llegats a altres membres de la família i a algunes amistats. Entre els llegats per a institucions culturals, n'hi hagué un de tres mil pessetes, una quantitat important llavors, per a la Secció Històrico-Arqueològica, perquè comprés llibres sobre egiptologia i assiriologia i altres obres referents a la història, filosofia i arqueologia de l'Antic Orient, temes que eren una de les seves aficions, com explica Ferran Valls i Taberner a la seva necrològica;²⁰

18. Enric PUJOL, «Miret i Sans, Joaquim», a *Diccionari d'historiografia catalana*, i A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, p. 73 i 357.

19. N'hi ha una còpia a l'arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans. Miret i Sans, carpeta de patrimoni ETG. 1-5.

20. Publicada a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1915-1920: Vol. II*, Barcelona, IEC, 1923. S'ocupà de cobrar el llegat, en nom de l'Institut, Ramon d'Alòs i Dou, el 16 de novembre de 1920: pagats els drets reals, cobrà 2.937 pessetes amb 80 cèntims.

un altre de mil vuit-centes pessetes fou per a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, perquè instituís un premi per a una monografia històrica, i un altre de mil pessetes fou per a la Biblioteca Pública Arús, per a comprar llibres d'història del pensament i de les religions, temes als quals també era molt afeccionat. Tots els llibres i tots els documents històrics que es trobaven al seu domicili foren llegats a la Biblioteca de Catalunya, però Miret disposà que, si en el moment de la seva mort la Biblioteca no existia, serien per a la de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona o, en defecte d'aquesta, per a la Biblioteca Arús. El 7 de juliol de 1920, Jordi Rubió, en nom de la Biblioteca de Catalunya, recongué haver-los rebut dels hereus de Miret i Sans.

Durant la seva vida, Miret i Sans havia fet compres importants de pergamins en dues ocasions, una a Organyà i l'altra a Tremp. Com assenyala Valls i Taberner, quan ja havia utilitzat aquests pergamins per als seus estudis, els anava donant a l'Institut.²¹ Algun dels seus treballs, per exemple «Alfonso el Batallador en Fraga, en 1122» [83], fan referència, efectivament, a la donació del pergami utilitzat a l'arxiu de l'Institut. La major part d'aquests documents es conserva a la Biblioteca de Catalunya, i alguns, molt pocs, a l'arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

El testament de Miret també establí llegats per a institucions caritatives: dues mil pessetes per a l'Hospital de la Santa Creu, per a manutenció de malalts, i dues mil pessetes més a la Casa de Caritat i, a més, un altre per als obrers de la impremta de la Casa de Caritat (mil dues-centes pessetes a repartir entre tots), un altre per als porters i empleats modestos de l'Ateneu (mil tres-centes pessetes entre tots), i llegats de cinquanta pessetes per a cadascun dels seus criats i per al porter de casa seva. Demostrava així que, a més d'un excel·lent investigador i historiador, era tot un senyor.

L'obra historiogràfica de Miret i Sans

Entre les publicacions aparegudes en vida i les pòstumes, Miret publicà un total de cent vint-i-cinc articles i llibres: el llibres foren vuit; les monografies, quatre, incloent dins aquest concepte les publicacions independents però que pel nombre reduït de pàgines, quaranta-set, per exemple, no podem considerar llibres; la resta foren articles de revistes, i també algunes col·laboracions a setmanaris i diaris. Com ja he dit, els primers treballs que va publicar són del 1897 i des de llavors el veiem col·laborar amb

21. F. VALLS I TABERNER. «Necrologia». INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Anuari 1915-1920: Vol. II*. Barcelona. IEC. 1923.

entusiasme a les publicacions noves i també a les que sortien des d'un temps abans, usant el castellà o el català segons l'orientació que tingués la revista. Per exemple, en el primer volum de la *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, societat a la qual va pertànyer fins que es dissolgué, hi va publicar tres articles, tots tres en castellà. Els anys 1909, 1910 i 1912 hi tornà a publicar un total de cinc articles, ara ja en català.

També l'any 1897 inicià la seva col·laboració al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, societat de la qual també fou soci i membre de la Junta Directiva un temps. Al *Butlletí del Centre* publicà, sempre en català, articles que són de recerca i alguns fins i tot inclouen algun document.

Col·laborà en el volum inicial de l'any 1901, i en altres de posteriors, de la *Revista de Bibliografia Catalana*, que s'inscriví en el procés renovador de la llengua i de la cultura catalana, procés que els contemporanis veien amb ulls optimistes, tal com es deia en el primer número: «Cada dia sovintegen més les publicacions en la nostra llengua; cada dia la situació especial de la nació catalana la farà més digna d'estudi a l'estranger.»

Des del seu ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona publicà molt en el *Boletín* de la mateixa entitat. En cadascun dels primers volums incloïa tres o quatre articles propis, no sabem si per manca d'originals d'altres autors o per l'abundància de producció pròpia. En el volum vi arribà a publicar-ne vuit, encara que alguns fossin breus i que els volums compreguessin dos anys cadascun. La llengua d'aquests articles fou el castellà en els primers anys, malgrat que des del primer número la revista publicà alguns articles en català. A partir del 1907, any de la seva entrada a l'Institut d'Estudis Catalans, escriví en català també al *Boletín* (llevat d'un parell o tres d'excepcions), tal com hi escrivia ja en altres revistes catalanes.

Des del 1907, en què sortí el primer volum de l'*Anuari* de l'Institut d'Estudis Catalans, hi publicà un total de quatre articles i, en col·laboració amb altres membres de l'Institut, cinc informes. També publicà tres articles als *Estudis Universitaris Catalans*, i sengles articles a l'*Anuari de la Societat Catalana d'Heràldica* i a la *Revista Jurídica de Catalunya*, aquest darrer, pòstum.

Des del 1902, publicà regularment a la *Revue Hispanique*, dirigida per un bon amic seu, Raymond Foulché-Delbosch; hi publicà dotze articles, un dels quals pòstum.

També publicà tres articles a la *Revue des Études Juives*, dirigida per un altre amic, Moisès Schwab, un eminent hebraïsta francès, i tres més a la prestigiosa revista *Le Moyen Age*. A Itàlia només col·laborà en una ocasió a l'*Archivio Storico Sardo*. Publicà encara alguns articles al *Boletín de la Real Academia de la Historia*.

Carreras i Candi assenyala que Miret no desitjava publicar en diaris perquè eren publicacions massa efímeres; així i tot publicà algun article al diari *La Renaixensa*, el 1899, com per exemple el titulat «La Marca d'Espanya» [9], inclòs després en un recull que li dedicà la *Lectura Popular: Biblioteca d'Autors Catalans* [122]; l'article en rebatia un altre de Teodor Baró titulat «La personalidad catalana», que pretenia demostrar que aquesta personalitat es confon i no pot ésser diferent de la d'Espanya; un dels arguments usats era que Carlemany havia anomenat la regió catalana amb el nom de *Marca Hispànica*. Miret, en la resposta, s'esforçà a demostrar que *marca* volia dir frontera i que la *marca d'Espanya* volia dir que era la frontera amb Espanya, nom donat llavors a les terres sarraïnes, fet que demostrà amb nombrosos esments. Encara dedicà dos articles més, «L'esperit català en la Gàllia meridional» [10] i «Contestació» [11], a rebatre altres aspectes d'aquell article de Baró, que sembla que havia aixecat molta polseguera perquè afirmava que «ni en la Provenza, ni siquiera en el Rosellón, hallamos vestigio del espíritu catalán»; per ell, la frontera sempre havien estat els Pirineus. La resposta de Miret era molt documentada i educada però ferma. També publicà un altre article al mateix diari sobre la batalla de Muret [12], però no consta que fos cap altra resposta. Miret publicà també algun article a *La Feu de Catalunya* el 1905. Igualment, publicà articles a alguns setmanaris, com *Lo Geronès*, *Calendari Català*, *Renaixement*, o *Resurgiment*, de Buenos Aires, i a un setmanari local de Sant Hilari Sacalm, on devia estiuejar entre 1909 i 1914, almenys, anomenat *L'Estiuada: Periòdic Nacionalista*, que sortia durant l'estiu; igualment publicà algun treball a la revista *Lectura Popular*, que sortia setmanalment. A *Renaixement*, per exemple, a més de l'article que comento més endavant sobre la necessitat d'elaborar manuals per a l'ensenyament de la història de Catalunya, en publicà un altre sobre la visió de la situació dels catalans dins d'Espanya el 1611, segons l'ambaixador veneçià Girolamo Soranzo, i segons Lord Darmouth durant la Guerra de Successió. Deia Miret que molts polítics estrangers s'havien adonat de la lluita dels catalans «contra l'absorció castellana», una tendència absorbent «despòtica, centralista i procurant que enllà de l'Ebre's formés una creencia popular de que espanyol i castellà era sinònim i per consegüent, que l'assimilació i unificació dels distints pobles ibèrics devia portar-se a terme sense contemplacions i seguint aquell criteri». A la mateixa revista també comentà i ridiculitzà la inclusió dins d'un «Almanaque» publicat per un dels diaris barcelonins d'una secció d'«épocas célebres», on constava la població de Madrid 4.083 anys abans, la de Barcelona 3.592 anys abans i la de Roma 2.667 anys abans. La informació ja havia desaparegut llavors de la *Guia de forasteros* de Madrid, que també havia donat informacions d'aquesta mena. A part de la broma que Miret hi féu, començant pel títol: «Insuuperable antiguitat de Madrid» [101], l'article proporciona notícies ben interessants, com un

judici sobre la nostra terra i la de Castella procedent de l'obra *Le livre de la description des pays* de Gilles de Bouvier, rei d'armes del monarca francès conegut amb el nom de *Berri*. Encara publicà a la mateixa revista un altre article que comentaré més endavant, quan analitzi els articles fets a partir de documentació de la Generalitat, i una notícia sobre la creació i funcionament de l'Institut d'Estudis Meridionals a Tolosa [109], que havia acceptat la llengua catalana dins dels estudis del diploma superior de la secció d'història.

Els temes d'estudi

Al llarg de la seva vida d'investigador, Miret no es centrà en un sol tema sinó que s'interessà per aspectes molt diversos de la societat medieval catalana des de l'època comtal fins als segles xiv i xv, i encara va fer alguna incursió en època posterior; abraçà, doncs, un arc cronològic amplíssim. En moltes ocasions, foren, segurament, les troballes documentals les que el van esperonar cap a estudis determinats.

Un dels primers projectes de Miret en el camp de la recerca històrica fou el d'elaborar, conjuntament amb el seu amic Carreras i Candi, una història del comtat de Pallars. Tots dos, a més de buscar documentació als arxius de Barcelona, especialment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en van cercar a l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell i, a més, van recórrer els pobles de l'antic comtat per conèixer el territori i per explorar els arxius parroquials i municipals. Hi ha constància d'una campanya exploratòria al Pallars l'any 1896; no sabem quan de temps més hi van treballar, però l'obra no arribà a conclusió. Sembla que n'hi ha material inèdit a l'arxiu de l'Institut. En relació amb aquesta obra, cal esmentar alguns treballs sobre aspectes concrets de la història del comtat, com els dos articles de Miret sobre el monestir de Mur, «La fundació del monastir de Mur» [74] i «Nota a la fundació del monastir de Mur» [76], basats en la col·lecció de pergamins del monestir, que havia comprat a Tremp a l'advocat Mir i Casases, segons el testimoni de Carreras i Candi. En el primer treball, comentà i publicà un pergami dels que havia comprat, que contenia la consagració i la dotació feta pels comtes de Pallars d'aquest monestir, situat a l'extrem occidental de la conca de Tremp, i també un inventari dels ornaments que tenia; els documents es trobaven copiats, a més, en un llibret, comprat pel senyor Codera i regalat per aquest a l'IEC. En la recerca feta amb Carreras i Candi, Miret no havia trobat res d'aquest monestir d'abans del 1044. En el segon article, va fer una correcció a la transcripció, suggerida pel professor Prou, de l'École Nationale de Chartes de París, i, a més, oferí la transcripció que li havia fet, gentilment, el president de l'Académie des Ins-

criptions et Belles Lettres de la mateixa ciutat, Monsieur Omont, d'una línia en lletres gregues, però en llatí, que apareixia al pergamí de la consagració i que ell no havia transcrit. En aquest segon article publicà un altre document sobre el monestir.

El treball sobre el Pallars el portà a interessar-se pel cas de les princeses gregues de la família Lascaris —que s'havien refugiat a Catalunya a la fi del segle XIII— perquè una d'aquestes princeses, segons Miret, es casà amb el comte de Pallars. Miret els dedicà els estudis següents: «La princesa griega Lascaris, condesa de Pallars en Cataluña» [22], «Tres princesas griegas en la corte de Jaime II de Aragón» [35] i «Nuevos documentos de las tres princesas griegas» [42], tots publicats a la *Revue Hispanique*. Miret creia que la princesa Lascaris o Làscara era filla de Teodor II Lascaris o Vatatzò i néta de Joan Ducas Vatatzò, emperador bizantí de l'Imperi de Nicea, i que vingué a Catalunya amb la madrastra del seu pare, Constança de Hohenstaufen, filla natural de l'emperador Frederic II Hohenstaufen. Temps després de la mort del seu marit, el seu germà Manfrè, rei de Sicília, aconseguí que li fos perinès de retornar al regne de Sicília. Però aviat Carles d'Anjou s'apoderà del regne després de la batalla de Benevento, en la qual fou vençut i mort Manfrè (1266). Desemparada, demanà ajuda a la Cort catalana, ja que l'infant Pere, fill de Jaume I, s'havia casat amb la seva neboda. Vingué a Catalunya abans de 1274 i sembla que l'acompanyà la princesa Làscara, filla de Teodor II, que havia estat casada amb el comte de Ventimiglia, del qual es degué separar. Làscara vingué amb les filles i el fill Joan, el qual tornà més endavant a Itàlia i succeí el pare en els béns dels Ventimiglia. Miret creia que aquesta infanta s'havia casat a Catalunya, vers 1281, amb el comte de Pallars, malgrat que havia trobat nombroses discrepàncies en els documents, que li havien fet dubtar de si hi havia dues Làscares; més tard, efectivament, Josep Baucells ha demostrat que la Làscara, comtessa de Pallars, era filla de la primera, i germana de Violant, Beatriu i Vatatzà. Miret reuní molta informació sobre les concessions fetes tant a Constança com a Làscara perquè poguessin viure com corresponia al seu llinatge. Constança cedí a Jaume II els seus drets a l'Imperi bizantí pel seu dot, drets que el rei reclamà el 1316 sense èxit. Làscara fou la fundadora del monestir de monges clarisses de la Serra, a Montblanc. Miret seguí també les vides de les filles d'aquesta princesa, en primer lloc de Làscara, encara que confongué en una mare i filla. La filla es casà amb Arnau Roger de Comenge, comte de Pallars i tingué tres filles, anomenades Sibilla, Beatriu i Violant. Miret exposà en el primer dels articles la complicada història de la dinastia comtal pallaresa perquè Arnau Roger no n'era pas descendent. Els comtes Artal i Guillema, que havien reunit novament a llurs mans els Pallars Sobirà i Jussà, havien tingut una filla, Guillema, que es casà amb Roger de Comenge. No tingué fills i sembla que deixà els comtats al marit. Aquest darrer es tornà a casar i tingué dos fills, Arnau Roger i Ramon Roger, el pri-

mer dels quals és el que es casà amb Làscara. L'any 1288, Làscara ja era vídua i el comtat passà primer a mans del seu cunyat, Ramon Roger, i el 1294, a les de la filla gran de Làscara, Sibilla, que hagué d'afrontar les pretensions d'Arnau d'Espanya,²² que reclamà el comtat i hi entrà amb tropes. El rei Jaume II protegí Sibilla, que es casà amb Hug de Mataplana, fill del seu tutor, Ramon d'Urg. Sembla que la seva mare, Làscara, tingué relacions amoroses amb Bernat de Sarrià, un dels consellers més destacats de Jaume II; l'escàndol a la cort fou tan gros que obligà Làscara a recloure's al monestir de Jonqueres, de l'orde militar de sant Jaume. Les germanes de Làscara, Violant i Beatriu, es casaren amb Pedro, senyor d'Ayerbe, i amb Guillem II de Montcada, respectivament, bé que el matrimoni de Violant es trencà molt aviat. Pel que fa a Vatatza, estigué molt de temps a Portugal al costat de la reina Isabel, germana de Jaume II, i després passà a Castella quan la filla dels reis portuguesos, Constança, es casà amb Ferran IV; s'ocupà de criar el seu fill Alfons i fou l'espia i informadora de Jaume II a Castella.

A partir de la seva recerca sobre el Pallars, Miret i Sans s'interessà també per altres comarques pirinenques amb el resultat de diversos llibres o treballs llargs, com el llibre *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbó: Con datos inéditos de los condes de Urgell y los vizcondes de Ager* [13], publicat l'any 1900 i destinat a estudiar aquest domini senyorial de l'Alt Urgell i Andorra des d'època carolíngia, el domini dels vescomtes d'Urgell i els vescomtes de Cabrera i Àger i el dels vescomtes de Castellbò. Aquesta nissaga s'hauria iniciat amb Pere Ramon, que prengué el nom del seu territori i testà el 1141. El vescomtat acabà a mans dels comtes de Foix, gràcies al casament d'una vescomtessa. Els comtes de Foix i vescomtes de Castellbò adquiriren la Vallferrera i negociaren el pariatge d'Andorra. Més endavant, obtingueren les possessions dels Montcada i Castellví, que pertanyien a Guillema de Montcada, vídua de l'infant Pere, germà del rei Jaume II, mort el 1296. Guillema havia donat els seus béns al rei en un canvi vitalici, però la donació fou anul·lada posteriorment a requeriment del comte de Foix, en nom de la seva esposa, que era germana de Guillema, i els béns passaren als Foix. L'estudi arriba fins al 1548, amb el retorn del vescomtat a la Corona. L'obra ofereix estudis sobre els monestirs del vescomtat, inclosa la col·legiata d'Organyà, i diversos quadres genealògics. A més, hi trobem un apèndix amb documents sobre relacions amb els bisbes d'Urgell, tes-

22. Arnau era fill de Roger de Comenges, el fill d'un primer matrimoni de Roger, el marit de Guillema de Pallars, a qui la comtessa vengué el seu comtat. Cf. sobre aquesta qüestió J. BAUCELLS I REIG, «La successió del comtes de Pallars en el dos-cents», a *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón: Jaime y su época*, 3, 4 i 5, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1982, p. 21-36, i del mateix autor, «La infanta griega Láscara y sus hijas Beatriz y Violante, aragonesas de elección», a *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón: La ciudad de Zaragoza en la Corona de Aragón*, p. 63-80.

taments, etc., i un tractat de 1211 per a la devolució del castell de Llorens, en català, força anterior al document de 1239, publicat per Milà i Fontanals, que era reputat llavors com el més antic en català; Miret el reproduí més tard novament quan publicà les *Homilies d'Organyà*. Podem considerar com a complementari d'aquest estudi un article publicat precedentment, «L'allegat de la Comtessa de Foix pera la successió a la Corona d'Aragó» [4], on edità aquest allegat, que havia trobat a la Biblioteca Nacional de París, i comentà la reclamació del tron per part de la infanta Joana, esposa del comte de Foix, quan morí el seu pare, Joan I, l'any 1396. La reclamació fou sostinguda després per les armes, però inútilment, perquè la Corona va pervenir al germà de Joan I, Martí l'Humà, segons l'ordre successori establert a la dinastia.

Un altre dels treballs relacionats amb el món pirinenc és «Los vescomtes de Cerdanya, Conflent y Bergadà» [16], publicat l'any 1901. Hi estudià l'organització politico-administrativa d'aquestes valls des del segle ix, utilitzant documentació de l'Arxiu de la Catedral d'Urgell, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, tant pergamins comtals com del Gran Priorat de Catalunya de l'orde de l'Hospital, i col·leccions documentals de París. Hi inclogué un arbre genealògic dels comtes de Cerdanya i documentació diversa, una part de la qual fa referència als límits de les vegueries d'Osona, Berguedà, Bages, Besalú, Camprodon, «Sa Reial» i Ripollès. Cal recordar també un treball breu, «Documentos inéditos del condado de Besalú» [20], on comentà diversos documents del segle xi sobre aquests comtats.

Molt més tard, l'any 1918, publicà un altre llibre: *Noves y documents inédits sobre la família senyorial de Caboet y la qüestió d'Andorra* [119], que era un complement al primer, el dels vescomtes de Castellbò. El llibre és una curiosa barreja de capítols d'alta erudició i d'una proposta política per a Andorra. Miret va refer, des del segle x, la història de la família noble dels Caboet, que foren els primers feudataris dels bisbes d'Urgell a les valls d'Andorra; per enllaços matrimonials, aquests béns van passar als vescomtes de Castellbò a la fi del segle xii, i després, en el segle xiii, als comtes de Foix. El darrer capítol de l'obra era una proposta política per a solucionar la qüestió d'Andorra, que era objecte de polèmica entre els estats espanyol i francès des d'unes dècades abans. Atesa la catalanitat d'Andorra, Miret proposava que l'Estat francès renunciés als seus drets, que també renunciés a la part de Cerdanya que era a les seves mans des del Tractat dels Pirineus i que, en canvi, l'Estat espanyol cedís al francès la Vall d'Aran, que era gascona. Miret havia calculat l'extensió dels lots i la població i li semblava un intercanvi just. Andorra havia de ser incorporada com a regió autònoma i posada sota el govern de la Mancomunitat de Catalunya. La seva proposta obtingué un rebuït a la revista *Mercure de France* i a l'*ABC*, on el famós espanyolista i anticalalà Antonio Royo Villanova veié una

conspiració catalanista de megalomania imperialista perquè, atesa la pertinença de Miret a l'Institut d'Estudis Catalans, les seves opinions no podien ser considerades, digué, «la expresión personal del humor más o menos imperialista de cualquier regionalista de misa y olla».²³ Aquesta reacció degué entristir els darrers mesos de vida de Miret i Sans.

La recerca de Miret pel Pallars i l'Alt Urgell donà fruits molt importants per a la història del català, a causa de la troballa de documentació i de textos de l'antiga col·legiata d'Organyà, fundada pels senyors de Caboet a finals del segle x o començaments de l'xi, i conservats a la rectoria d'Organyà. Entre els textos, Miret hi trobà, el 30 de setembre de 1904, un petit quadern de pergamí de tres fulls doblegats per la meitat, que contenien les *Homilies d'Organyà*.²⁴ Miret publicà aquest text en el volum iv de la *Revista de Bibliografia Catalana*, corresponent a l'any 1904, amb el títol «El més antic text literari escrit en català» [29]; el treball, a més de les *Homilies*, aplegava també documents dels segles xi, xii i xiii, d'interès lingüístic.²⁵ A continuació, publicà un «Apèndix al manuscrit d'homilies de l'iglesia d'Organyà», al mateix volum, després d'haver-se trobat a la rectoria d'Organyà un altre full del manuscrit de les homilies, que en completà una.

Miret publicà una dotzena de treballs amb documents que servien per a la història de la llengua catalana, a fi que els especialistes poguessin estudiar-ne els orígens i el desenvolupament. Alguns documents eren íntegrament en català, d'altres, els més antics, contenien només mots o frases en català. Entre aquests treballs, a més de l'esmentat, figura «Patrius sermo. Documents en català vulgar del temps del rey en Jaume I» [44], que fou la contribució de Miret al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat a Barcelona, l'octubre de 1906. Manlevà el títol del cronista Eguinart, que assegurava que Carlemany, malgrat saber llatí i grec, usava amb preferència el *patrius sermo*, la llengua pàtria. Miret publicà en aquesta ocasió documents fronterers: un testament redactat a la ratlla de la Ribagorça o de la conca del Cinca, de 1247, i una comanda mercantil redactada en català a Alacant l'any 1279, quan la vila pertanyia encara al regne de Castella. Tant qui s'emportava la comanda, com el veí d'Elx que la hi confiava, eren de Barcelona, i també devia ésser català el notari P. Destorn (potser caldria llegir Descorn). Els efectes de la repoblació catalana del regne de Múrcia, propiciada pel rei Jaume I, eren evidents. Els altres documents publicats són judicials, de l'Urgellet, del fons d'Organyà, de 1250 i 1252, totalment en català, un fragment d'un llarg memoràndum de les recla-

23. Antonio ROYO VILLANOVA, «Los catalanistas y el valle de Andorra», *ABC* (26 juliol 1919).

24. Sembla que Miret féu comprar les *Homilies* per la Junta Municipal de Museus, que el 1913 ja les havia donades a la Biblioteca de Catalunya: «Pro sermone plebeico» (85), p. 31.

25. Sembla que Miret comprà al rector d'Organyà els pergamins que es conservaven en estat d'abandó a la seva parròquia.

macions entre els templers de Tortosa i Ramon de Montcada, memòries (una de 1247), cèdules de clam de 1251, cartes, com les de 1251 entre Pere de Tous d'una banda i Bernat de Centelles i el veguer de Barcelona Pere de Castellaçol de l'altra. L'autor assenyalà en la conclusió l'escassetat de documents totalment en català abans de 1250 i l'augment progressiu a partir de 1255-1260, i anotà quins eren els ja publicats.

També pertany a aquest grup de treballs «Documents en langue catalane (Haute vallée du Sègre, xi-xii siècles)» [45], on Miret recordava els documents més antics en català: el de 1239 publicat per Milà i Fontanals, el del castell de Llorens de 1211 publicat per ell, i un altre de més antic encara, bé que molt breu, anterior al 1123. Assenyalava la troballa entre els pergamins d'Organyà d'un pacte feudal bilingüe, no datat, però que demostrà que era d'entre 1080 i 1095, i una notícia, de la fi del segle xi, que enumera les rendes anuals de l'església d'Organyà a la vila de Fontanet, escrit, la major part, en català. Comentà també altres documents d'Organyà que contenien paraules en català.

A «Aplech de documents dels segles xi^r y xii^r per a l'estudi de la llengua catalana» [82] publicà uns quants documents més, procedents de l'arxiu de la col·legiata d'Organyà i altres del capitular de la Seu d'Urgell, que també contenien fragments en català. No els publicà íntegrament, sinó només els fragments que li semblaven interessants per a l'objectiu de l'estudi del català. A «Pro sermone plebeico» [85], publicat el 1913, curiosament en castellà, seguí la tasca iniciada i edità una altra sèrie de documents, alguns de seus i donats a l'Institut, altres de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El títol triat provenia d'un document publicat per Moliné i Brasés (*Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. iv, p. 114) sobre un mas usurpat al monestir de Serrabona, mas que, *plebeico sermone*, es deia *Casasús*. Per Miret, era la denominació més antiga usada per a designar la llengua vulgar. Els documents presentats, dels segles xi, xii i xiii, no sempre tenen data, però Miret s'esforçà a datar-los a través de la identificació de les persones esmentades, amb un marge d'uns vint-i-cinc anys d'aproximació. La col·lecció incloïa més juraments de fidelitat, però només si hi havia variants interessants respecte als publicats abans, testaments, querimònies o queixes contra abusos, llistes de rendes i drets, declaracions testificals a processos, un conveni de 1278 entre el rei i el comte de Foix, alguna carta de la darrerria del segle xiii, etc. Són particularment interessants diversos comptes de la casa reial: uns del dispenser del rei Alfons, datats entre 1180 i 1194 i que segons Miret eren similars als del batlle de Vilamajor, de 1157, per a la manutenció dels personatges allotjats al palau del comte de Barcelona en aquell lloc, publicats per Balari a *Orígenes històrics de Catalunya*, en el capítol dedicat a la vida domèstica; també hi inclogué comptes de Jaume I del registre 18 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Cal remarcar que Miret fou el primer, després de Balari, a assenyalar l'interès d'aquests comptes; ja

n'havia publicat algun de l'infant Pere el Gran [46]. En aquest recull hi afegí encara un compte de despeses d'un particular de 1279 i un memorial de mercaderies que formaven el càrrec d'una coca catalana, que Miret creia que era de temps de Pere el Gran. També hi inclogué traduccions al català, fetes a la segona meitat del segle XIII pels templers, de documents en llatí de cancelleria del segle XII i d'un parell de butlles papals de la mateixa època, que presentà a dues columnes, llatí i català. Al llibre *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya* [68], ja n'havia publicat algunes. També hi publicà alguns documents de Santa Cristina de Somport per demostrar la influència del català a la muntanya aragonesa.

Pocs anys després, publicà un complement d'aquest article, amb el títol «Documents per l'història de la llengua catalana» [106], on edità un interessant document sobre desordres a Montsó cap a 1260-1270, quan n'era comanador pel Temple Bernat d'Altarriba, cartes a la mare i a un germà d'Alamanda Saperà, cambrera de la infanta Isabel, filla de Jaume II, casada amb Frederic d'Àustria, que foren escrites cap al 1315, dos capbreus, una carta del Consell de València sobre un canviador abatut, del primer terç del segle XIV, documents tots que es troben a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i una altra carta de denúncia al rei contra el vescomte Hug de Cardona, acusat d'homicidi d'un servent, de mitjan segle XIV, que es conserva a l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans. Reproduí documents dels ja publicats i novament les *Homilies d'Organyà* a *Antics documents de llengua catalana i reimpressió de les Homilies d'Organyà* [95], editat el 1915.

Philip D. Rasico ha comentat a diversos treballs la importància dels textos que Miret buscà i trobà, bé que lamenta que la transcripció no fos completa, sinó només de les frases que a ell li semblaven interessants, cosa que també lamentem els historiadors. Rasico es queixa igualment que la transcripció no sigui «filològica», i que tingui desenvolupaments d'abreviatures que a ell no li semblen prou exactes; cal dir, però, que Miret no volgué mai fer la feina dels filòlegs i sempre considerà que els especialistes havien de prosseguir l'estudi dels documents que ell havia localitzat; el mateix Rasico recull fragments de Miret on explica aquest propòsit; Rasico ha estudiat les diverses aportacions de Miret i també les de Pere Pujol i Tubau, arxiver de la Seu d'Urgell, al qual l'Institut d'Estudis Catalans encarregà, sota la direcció de Miret, l'inventari i regest dels documents del *Liber dotaliarum* d'aquell arxiu, que finalment l'Institut no edità.²⁶ Rasico ha reeditat algun

26. Pujol i Tubau també publicà un recull important de documents en vulgar dels segles XI al XIII: Pere PUJOL i TUBAU, *Obra completa*, a cura de J. Riera i Simó, Vall d'Andorra, 1984. Sobre la relació científica entre aquest erudit i Miret: Ph. D. RASICO, «Epistolari filològic de Pere Pujol i Tubau a Joaquim Miret i Sans (la Seu d'Urgell, 1911-1913)», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. xxxviii (1999), *Homenatge a Arthur Terry*, p. 185-196.

dels documents, amb transcripció filològica: el capbreu d'Estamariu i una sentència d'un plet entre habitants de l'Alt Urgell, de 1252, bé que no es pot dir que aquesta mena de transcripcions resultin agradables per a la lectura.²⁷

De la documentació d'Organyà, tan fructífera per als reculls destinats a l'estudi dels orígens del català, sorgí també l'article «Los noms personals y geogràfichs de la encontrada d'Organyà en los siglos x^o y xi^o» [107], en què aprofità aquella rica documentació per a analitzar els noms de persona i de lloc en aquella època tan reculada. Abans, Miret havia portat a terme un estudi similar sobre noms de persona i de lloc a la rodalia de Terrassa a l'alta edat mitjana: «Los noms personals y geogràfichs de la encontrada de Terrasa en los siglos x^o y xi^o» [89], on va publicar cent cinquanta-dos documents, la major part sembla que de manera fragmentària, d'una altra col·lecció de pergamins que també havia comprat.

Igualment, fou producte de les troballes d'Organyà un estudi sobre un document molt posterior, ja de l'inici de la impremta: una butlla d'indulgències impresa en català el 1483 [65]; fou impresa a Toledo, al monestir de Sant Pedro Mártir, que tenia el privilegi d'imprimir la butlla de la croada contra Granada. Miret la transcriví i publicà un facsímil de la que havia trobat a Organyà.

En relació amb el món literari, s'interessà per la biografia o la família de diversos escriptors i trobadors, com Pere Salvatge, trobador al servei de Pere el Gran i del seu fill Alfons el Franc, o com fra Romeu Sabruquera [53], mestre en teologia dominic, que fou provincial d'Aragó i estigué molt relacionat amb Jaume II, a qui informà des de París sobre el procés contra els templers; se li atribueix la Bíblia catalana rimada conservada a la Biblioteca Colombina de Sevilla, bé que només una part, en prosa, figura al seu nom. En aquest treball, Miret descriví la Bíblia i en presentà mostres tant de la part rimada com de la que és en prosa per tal de permetre de fer una comparació del llenguatge; a la segona part de les actes del congrés, publicà una addició a aquest article per tal de donar mostres d'un altre manuscrit del saltiri de Sabruquera a la Biblioteca Nacional de París i comentar una nota crítica, potser de Paul Meyer, que opinava que l'autor de la Bíblia rimada no

27. Philip D. RASICO, «Joaquim Miret i Sans i la filologia catalana», a *Actes del Sisè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica*, Barcelona, 1992, p. 101-117. Ídem, *Estudis i documents d'història lingüística catalana*, Barcelona, 1993. Ídem, «Joaquim Miret i Sans i el Patrius Serrino: a la recerca del català medieval popular», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. XLV (1995-1996), p. 9-27. Ídem, «Dues fonts cabdals per a l'estudi del català medieval popular: els documents en català de J. Miret i Sans (1908) i de P. Pujol (1913)», a *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma, Mallorca) 5-12 de setembre de 1997*, a cura de Joan Mas i Vives, Joan Miralles i Monserrat i Pere Rosselló Bover, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, vol. I, p. 339-357.

era Sabruguera. Publicà alguns treballs sobre Ramon Llull; sobre la seva família [66], els béns que tenia a l'arenal de Barcelona, al barri de la Vilanova, i els que hi tenien altres famílies com els Durfort, els Gruny, els Vilamajor, Berenguer Ramon, etc. En l'article «Noves biogràfiques d'en Ramón Lull» [99], aportà més notícies sobre el famós escriptor, procedents algunes de l'arxiu dels Sarriera, hereus dels Llull, i altres de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona; un dels documents contenia la signatura de Ramon Llull. En un altre treball breu posà de manifest que el veritable cognom de la família era Amat i que Llull era un sobrenom que es convertí després en cognom [105]. Estudià la família del trobador Guerau de Cabrera i proposà una nova identificació, amb documents que aportaven moltes notícies noves [67], i donà informacions d'altres trobadors, com Vilarnau, Guillem de Berguedà, Ramon de Miravall i Guillem de Mur, en un treball que aparegué després de la seva mort: «Enquesta sobre el trovador Vilarnau, amb algunes noves de Guillem de Bergadà, Ramon de Miraval i Guillem de Mur» [121]; Miret identificà Vilarnau en el seguici de l'infant Pere (1267), documentà diverses famílies Vilarnau, de les quals podia haver estat membre i proposà la hipòtesi que fos català i no provençal. Sobre els altres trobadors proporcionà algunes notícies noves.

Una incursió pel món universitari medieval l'ofereix l'article «Escolars catalans al estudi de Bolonya en la xiii^a centuria» [100], basat en vint-i-cinc pergamins de la catedral de Barcelona de 1218 a 1229 sobre estudiants catalans i professors que es trobaven estudiant o ensenyant a Bolonya, la universitat més famosa per l'ensenyament del dret en aquella època; a aquest grup compacte cal afegir-hi dos documents més de 1298 i dos més d'escriptures de vendes de llibres atorgades a Bolonya de 1264 i 1266. Hi pogué apreciar vuitanta noms de catalans presents a Bolonya de 1218 a 1229. Procurà documentar, a més, els personatges més destacats que apareixien en aquests documents, molts dels quals eren canonges que tenien autorització per a cursar estudis.

Miret estudià també alguns manuscrits, com el «Sermonari català de Marsella» [72], conservat a la Biblioteca Pública de Marsella, que sembla de començament del segle xv. Publicà, com a mostra de l'estil, un sermó de sant Bartomeu i un altre de sant Mateu i el dels Àngels, bé que resultà després que Victor Lieutaud n'havia publicat ja algun anteriorment a *Lo Gay Saber*. A «Dos provençals admiradors del còdich barceloní de "Les bones costumes de la mar"» [75], comentà el cas de Nicolau Claudi de Fabri, senyor de Peirese, nascut el 1580 i mort el 1637, que tenia tres edicions diferents del *Llibre del Consolat*; comentà també el treball de Blancard sobre el *Llibre del Consolat*. A «El sermó de sant Nicolau» [84], analitzà un pergamí, procedent de les cobertes d'un llibre, que conté en forma rimada la vida de sant Nicolau, datable entre 1316 i 1340, que publicà més per la utilitat per a l'estudi de la fonètica, que per l'interès literari, que era escàs, al

seu parer. El mateix pergami conté també còpia d'una lletra en català adreçada a un estudiant a Tolosa de Llenguadoc, Berenguer Sacosta, pel seu pare, que el renyava per la vida dissipada que portava.

Miret dedicà alguns treballs a historiografia antiga; per exemple, a «L'«Historia d'Urgel» del canonge Casanovas» [17], comentà la importància i interès d'aquesta obra, escrita a mitjan segle XIX, i assenyalà la conveniència de publicar-la. Un temps després, donà notícia del manuscrit inèdit d'una altra obra sobre el comtat d'Urgell, «Les «Memorias cronológicas de los condes de Urgel» per don Jaume Villanueva» [64], conservat a la Biblioteca Nacional de París, treball que aquest autor no havia pogut publicar a causa del seu exili el 1823; en resumí el contingut, amb la llista dels documents copiats, quaranta-quatre peces de manuscrits diversos. Anteriorment, a «Los manuscritos del Padre Joaquín Traggia en la Real Academia de la Historia» [2], Miret havia comentat la importància de la col·lecció de manuscrits d'aquest erudit aragonès perquè contenen les notes, còpies de documents, etc., que féu en els viatges a Lleida, Barcelona, Urgell, Roda, Alaó i Barbastre, en què inclogué còpies de documents que li deixaren Pascual, Caresmar i altres. Describí la col·lecció i n'assenyalà els volums més interessants per als catalans. Pel que fa a la historiografia moderna, només dedicà un article a la figura del seu amic Antoni Rubió i Lluch per lloar la seva contribució al coneixement de la Grècia catalana [113].

Un altre dels temes predilectes de Miret i Sans fou el de l'expansió de diverses cases nobiliàries i comtals catalanes a Occitània. En presentà un panorama general al seu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona: «La expansión y dominación catalana en los pueblos de la Galia meridional» [14] és un discurs sense notes, en el qual seguí els vestigis del poder i influència dels catalans a aquest territori «en días más felices que los presentes». Tot destacant alguns trets comuns, com el Mediterrani, la seva civilització i els seus idiomes, i constatant que, com deia Alart, els Pirineus no han estat mai frontera, recordà l'emigració de gots i hispans a Septimània després de la invasió musulmana, la lenta construcció de Catalunya pels primers comtes catalans, a partir de Septimània, les relacions eclesiàstiques en constant comunicació i les aliances de família entre Catalunya i aquelles terres. Assenyalà que les relacions entre la Gàl·lia meridional i Catalunya es feren més estretes en el moment en què els reis francs deixaren de ser presents en el sud i que els senyors occitans participaren sovint en les empreses contra els sarraïns. Enumerà les intervencions catalanes a Occitània: la compra de Carcassona; els dominis dels Urgell a Provença; la protecció sobre Bearn, en morir el comte cap a l'any 1150; el casament català per a l'hereva de Bearn; el cas similar de Bigorra; altres intervencions a Rodés, Narbona, Comenge; la dinastia barcelonina implantada a Provença; la retenció pel rei Alfons de la Vall d'Aran (1175), ocupada per França entre 1285 i 1312,

etc. El panorama dibuixat per Miret abraça encara els temps difícils de l'heretgia càtara; la batalla de Muret; la renúncia de Jaume I, al Tractat de Corbeil, dels drets sobre terres occitanes, llevat de Montpeller; les relacions posteriors amb els comtes de Foix, principalment, i arriba fins a la Pau dels Pirineus i la pèrdua del Rosselló.

Alguns dels aspectes apuntats per Miret en aquest discurs foren desenvolupats més endavant en diversos treballs erudits, així per exemple en «El testamento de la vizcondesa Ermengarda de Narbona» [18], on publicà aquest testament i comentà la vida de la vescomtessa, filla d'Eimeric II de Narbona, germà uterí de Ramon Berenguer III de Barcelona; la vescomtessa, una dona intel·ligent i enèrgica, es casà primer amb un noble castellà, l'any 1142, i en segones núpcies amb Bernat d'Andusa, un senyor llenguadocià; participà amb les seves tropes en la conquesta de Tortosa el 1148 i morí a Perpinyà després d'haver deixat els seus estats a un nebot, Pere Manrique de Lara. A «La Casa de Montcada en el vizcondado de Bearn» [19] seguí la història d'aquesta noble família catalana des dels seus orígens en el segle XI: l'establiment del nét del gran senescal a Bearn; l'extinció de la branca a la mort de Guillema de Montcada, esposa de l'infant Pere, i el pas dels senyorius que la família tenia, tant a Bearn com dins de Catalunya, al comte de Foix; estudià minuciosament els documents conservats, en publicà algun i hi afegí una llista dels senescals de Catalunya. A «La Casa condal de Urgell en Provença» [23] estudià la figura del comte Ermengol IV, casat primer amb Llúcia i després amb Adelaida, que era filla del comte Bertran d'Avinyó-Forcalquer, a l'Alta Provença. Hi publicà un document d'Ermengol com a comte de Provença i un quadre genealògic de les cases de Provença i Forcalquer. Encara dins de les relacions entre Catalunya i Occitània, però en l'àmbit eclesiàstic, Miret publicà un interessant treball titulat «Relaciones entre los monasterios de Camprodón y Moissac. Noticia histórica» [6], l'any 1898; les relacions eren importants perquè Camprodon estava subjecte a Moissac. A l'apèndix, hi inclogué un abaciologi sincrònic de Camprodon i de Moissac i documents dels anys 1199 a 1403, més un del segle XVI i alguns sense data.

Podem recordar aquí, encara, l'article titulat «Nota de geografia històrica» [37], en el qual comentà un treball de M. Regné sobre la informació oberta l'any 1300 per a assenyalar la frontera entre el Rosselló i França pel vescomtat de Narbona, que era, per terra, la font d'aigua salada de Salses i, per l'estany, el mig de l'estany, on hi havia una fita que es veia quan les aigües baixaven. Hi són esmentats els acords per a tancar l'estany a fi de recollir peix, el pas dels mercaders i el contraban; també el protocol observat en el límit per als ambaixadors, l'ús seguit per la família reial que, quan entrava a França, plejava el penó a la font de Salses, etc. No fou l'única vegada que Miret glossà el treball d'algun historiador estranger per tal que fos més conegut a Catalunya. Ho va fer també amb

l'obra de Cerone sobre la política oriental d'Alfons el Magnànim: *La política oriental de Alfonso V de Aragón: Exposición del libro de Francesco Cerone* [27].

Es va interessar també molt per la història dels ordes del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, als quals va dedicar una síntesi molt extensa, *Les cases de Templers i Hospitalers en Catalunya* [68], publicada l'any 1910, bé que la impressió acabà l'any 1913; és una obra encara útil actualment: a la primera part, hi estudià els orígens dels ordes militars, les regles, l'establiment d'hospitalers i templers a Catalunya, la participació en les conquestes i l'organització de les comandes. A la segona part, hi estudià la incorporació dels béns del Temple a l'Hospital, quan el Temple fou abolit, les fortificacions de les comandes, l'organització de les batllies i les visites a les comandes; l'estudi abastà des dels orígens fins al segle XVIII. A l'«Apèndix», hi presentà llistes de mestres provincials del Temple, de castellans d'Amposta, de priores de Sixena i Alguaire i documents diversos, entre els quals inventaris de visites.

A més d'aquesta síntesi, publicà encara diversos treballs més breus sobre els ordes militars, alguns dels quals figuren entre la seva producció primerenca: «Cartoral dels Templers de les Comandes de Gardeny y Barbens» [7], on descriví aquest manuscrit de l'antic Arxiu del Gran Priorat de Catalunya, establí la relació dels documents que conté i elaborà la llista dels comanadors de Gardeny: «Noticia històrica del Monestir d'Alguayre de la orde sagrada y militar del Hospital de Sant Joan de Jerusalem» [8], en què oferí una síntesi d'història del monestir i publicà l'inventari de la priora Caterina de Vilanova, del 1505; «Inventari de les cases del Temple de la Corona d'Aragó en 1289» [73], on publicà inventaris de 1289 i de 1299 de les comandes en territori d'Aragó: Montsó, Osca, Vil·lel, Castellot i Cantavella, que són en català, Ambel, Calatayud i Alfambra, en aragonès, i de les de territori català: Miravet, Tortosa, Horta, Ascó, Gardeny i Corbins. La documentació inspeccionada li permeté fer un article sobre la Guerra de Separació de Catalunya (1640-1650) vista a través de la documentació dels cavallers hospitalers, dits llavors «de Malta», amb documentació inèdita [51].

La documentació dels hospitalers li permeté de fer estudis sobre personatges o localitats concretes com el castell de Montbrí [5], situat a la Conca de Barberà, que pertanyia a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. Publicà una primera donació del lloc pel comte Ramon Berenguer IV a Ramon Arnau l'any 1075, una visita efectuada al castell, amb una descripció dels llocs on s'havien fet obres, a causa del plet entre l'orde i la família Jorba, que tenia la castlania del castell, i les condicions per al nou establiment del castell. A l'article «El castillo de Ametlla de la Segarra» [24], Miret publicà i estudià la concessió d'aquest castell a Ecart Miró i esposa el 1077, i a «Documentos inéditos de antiguos reyes de Aragón» [71], publicà i comentà documents dels quals havia trobat

trasllat a la documentació del monestir d'Alguaire i que eren anteriors a la unió amb Catalunya, concedits per Sanç Ramírez, Alfons el Bataller i Ramir el Monjo. En algun cas es tractava de donacions de llocs que després quedaren dins dels límits de Catalunya. Hi comentà les dades sobre la frontera i la tensió amb Aragó.

Un altre pergami que comprà i donà a l'arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans li permeté fer un breu estudi titulat «Alfonso el Batallador en Fraga, en 1122» [83], on analitzà una donació d'uns masos feta a la vila de Fraga el 1122; comentà la conquesta d'aquesta ciutat, tot suposant que potser fou feta amb la col·laboració de Ramon Berenguer III (que havia pres Escarp en aquell mateix moment). Recordà que Ramon Berenguer d'Empúries prestà homenatge al comte i prometé ser-li valedor d'Estopanyà a Fraga i de Lleida a Tortosa (1122). Publicà la convenença entre ambdós personatges, que havia estat editada abans per Pella i Forgas, i estudià tots els aspectes d'aquest document.

La frontera del sud, per la banda de Tarragona, i la seva gent meresqué, igualment, un estudi de Miret, «La familia de Ramon Bordet, lo restaurador de Tarragona» [123], que fou la seva aportació al segon congrés d'història de la Corona d'Aragó, celebrat a Osca, el 1920, al qual ja no pogué assistir, però on fou llegit aquest estudi per Carreras i Candi i després publicat a les actes. Hi estudià els descendents d'aquest normand, mort abans del 1157, a qui l'arquebisbe de Tarragona havia confiat la conquesta i repoblació del Camp de Tarragona; estigué casat amb Agnès i foren fills seus Guillem, Robert i Ricard, anomenat també Berenguer. Ells o els seus fills portaren el cognom Aguiló o Tarragona, bé que Miret creia que era un fet accidental i que els Aguiló de Benviure, Cogul i Vallverd no procedien del normand Bordet. L'estudi es basà en els pergamins del Gran Priorat de Catalunya, que Miret coneixia tan bé, i en pergamins comtals de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Un episodi relacionat amb l'expansió cap al sud fou estudiat a «Los ciutadans de Barcelona en 1148» [116], on publicà un pergami de la catedral de Barcelona que contenia un préstec fet al comte Ramon Berenguer IV per nou burgesos rics de Barcelona, fins a un total de set mil set-cents sous, que el comte necessitava per a finançar el setge de Tortosa, que ja s'havia iniciat. El comte els obligà tots els seus molins, llevat dels del Clot, rendes i la lleuda de mar i terra.

També es manifestà aviat l'interès de Miret pels estudis sobre els jueus. A «La carta de franquicias otorgada por el Conde de Barcelona a los judíos de Tortosa» [28] assenyalà la presència d'una colònia jueva a Tortosa abans de la conquesta. Poc després, el 1149, Ramon Berenguer IV concedí als jueus un privilegi de franquícies, que Miret trobà copiat en el *Cartulari dels templers de Tortosa*, a l'Arxiu del Gran Priorat de Catalunya de l'orde de l'Hospital. Publicà aquest document, en el qual el comte concedia als jueus el barri de la Dressana fins a l'Ebre, a fi que hi poguessin construir seixanta cases, i també

horts, camps i vinyes que abans havien pertangut a sarraïns; els concedí també els usos dels jueus de Barcelona. A «Le massacre des juifs de Montclus en 1320. Épisode de l'entrée des pasteureaux dans l'Aragon» [36] comentà els estralls causats l'any 1320 contra els jueus a Occitània per les bandes de pastorells, formades a França per pastors, vagabunds i lladres amb el pretext d'anar a lluitar contra els infidels a Terra Santa. Algunes d'aquestes bandes passaren a Aragó i a Navarra, al·legant que volien anar a combatre els sarraïns. A Aragó, atacaren i mataren la major part dels jueus de Montclús, lloc ara desaparegut, a la comarca de Sobrarb, i batejaren les criatures petites; l'episodi, que Miret documentà per primera vegada, s'esdevingué entre la fi del mes de juny i la primeria de juliol de 1320. Comentà, a més, els privilegis obtinguts per aquesta comunitat abans i després de la massacre i n'inclogué un bon nombre en el text, extensament o algun fragment. A «Les médecins juifs de Pierre, roi d'Aragon» [55], Miret comentà el costum dels reis catalans de comptar amb metges cristians i jueus al seu servei i documentà els que tingueren cura de Pere el Cerimoniós, abans i després d'esdevenir rei: Jucef Baró, Alatzar, Basiel Constantí i Rabí Açarie, tots de Saragossa; Jucef Bonafós i Abraham Descatlars, de Barcelona; Astruc Almuviçuel i Jucef Almujuçiel, de Lleida, i Vidal, de Llúria. Assenyala que Mosse Alatzar morí a la campanya de la conquesta de Sardenya, on acompanyà l'infant Alfons i que el seu fill Alatzar fou molt apreciat pel rei Pere. Esmentà també el perdó a una metgessa jueva que hom feia responsable de la mort d'una dona i d'un avortament. A més, Miret publicà en aquest article exempcions, a favor de jueus diversos, no solament metges, de l'obligació del vestit i del signe de la roda que havien de dur els jueus. De passada, esmentà els noms d'alguns metges cristians del rei.

Miret estudià també el procés de les hòsties contra els jueus d'Osca el 1377 [77] i analitzà amb agudesia la terrible manipulació d'un procés contra un lladre cristià que havia robat una custòdia i unes hòsties consagrades: reconegué que se les havia menjades, però els dos juristes que portaven el cas, amb turment, aconseguiren involucrar-hi alguns jueus de l'àljava d'Osca que, segons l'acusació, havien comprat les hòsties al lladre per profanar-les. El resultat fou de tres execucions, el lladre i dos jueus, i molts altres jueus inculpats. L'infant Joan es deixà portar pels seus consellers en aquest cas, que produí friccions amb el rei Pere el Cerimoniós, que s'adonava de les maniobres d'uns consellers antisemites. Aquest interès pels estudis sobre els jueus fou motiu d'amistat amb l'hebraïsta francès Moisès Schwab, amb el qual publicà conjuntament alguns estudis documentals sobre els jueus catalans del segle XI al XIII. Molts dels articles esmentats abans foren publicats a la *Revue des Études Juives*, dirigida pel mateix Schwab, i un al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, on tots dos autors comentaren un document de l'any 963, on ja apareixia un jueu: en publicaren un altre del 973, amb caràcters hebreus,

que seria el més antic conegut llavors a terres catalanes i que denota que hi havia una petita comunitat jueva, més enllà del castell de la Geltrú i prop de la frontera amb els sarraïns, i donaren notícia encara d'altres documents antics que mencionen jueus. Sembla que la presa de Barcelona per al-Mansur significà pràcticament la desaparició de la comunitat jueva de la ciutat, que trigà temps a refer-se. A «Documents sur les juifs catalans aux ^x^e, ^{xii}^e et ^{xiii}^e siècles» [94], publicat en col·laboració amb Moisès Schwab, Miret publicà una col·lecció de trenta-sis documents, alguns escrits parcialment en hebreu, a vegades acompanyats de fotografies, procedents de l'arxiu de la parròquia de Santa Anna, on es conserven fons de l'antic priorat de l'orde del Sant Sepulcre, de l'Arxiu del Gran Priorat de Catalunya i de la col·lecció de pergamins de l'Institut d'Estudis Catalans. Hom en dóna la transcripció i la traducció de la part en hebreu, si n'hi ha, i un comentari. Hi ha també una presentació general, amb un estudi paleogràfic, especialment dels textos hebreus, i unes pàgines finals destinades a la identificació dels personatges hebreus. Posteriorment, publicà encara dos articles més en col·laboració amb Moisès Schwab, «Nouveaux documents des juifs barcelonnais au ^{xii}^e siècle» [110] i «Documents des juifs barcelonnais au ^{xii}^e siècle» [111], en què editaren nous documents sobre jueus trobats a la catedral de Barcelona, alguns amb línies en hebreu, cadascun amb les observacions pertinents; en aquest darrer article sistematitzaren les notícies, per ordre cronològic, dels jueus esmentats durant aquest segle.

Miret s'interessà, igualment, per alguns aspectes de les relacions amb els països musulmans. En un viatge a Tunis, i a prec de Rubió i Lluch, s'esforçà a localitzar la tomba d'Anselm Turmeda, escriptor i convers a l'islam, que alguns autors havien identificat malament; explicà tot el procés de localització i descriví la tomba en un article del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* [69]. També publicà una biografia d'aquest famós personatge a la *Revue Hispanique* [70], on resumí el que se sabia en el seu temps; presentà, a més, la fortuna historiogràfica del personatge, detallant els errors que s'havien difós sobre la seva vida i la recuperació de la veritat històrica. Miret dedicà, igualment, un treball a l'expedició de Pere el Gran a Barbaria [88], just abans de desembarcar a Sicília per fer valer els drets de la seva muller al tron. És un article breu que conté fragments de documents fets a Alcoll durant l'expedició, procedents del registre 55, i que procura demostrar l'exactitud de molts detalls de la crònica de Desclot; a més, precisa l'itinerari del rei a l'arribada a Sicília. Cal esmentar encara un altre treball molt breu sobre un missatger de Yagmurasan, rei de Tremissèn, al rei Jaume I el 1250, que segons Miret potser tractà de les milícies cristianes al servei del seu rei [98]; hi publicà un document, que no diu d'on procedeix però que segurament és de l'Arxiu de la Catedral, que es refereix a un negoci del missatger, Bonanbran, que vengué cinc-cents quintars d'alum a Ramon de

Banyeres per tres mil cinc-cents besants, que cobrà per endavant; com a garantia de la mercaderia que venia i que no havia arribat encara, obligà a Ramon de Banyeres totes les mercaderies que comprés amb el preu de venda i, a més, l'armament que havia fet comprar a Montpeller per mil cinc-cents besants més.

Miret fou l'introduïdor de la confecció d'itineraris reials, una mena de treballs que ja s'havien emprats a França per a Carlemany, Sant Lluís, el rei René, etc. Atesa la mobilitat dels monarques medievals, els itineraris han estat útils per a precisar fets històrics obscurs, saber si alguns documents eren autèntics o no, datar documents sense data, etc. Va publicar el d'Alfons I de Catalunya. II d'Aragó [26]; el de Pere I de Catalunya. II d'Aragó [34], el del rei Alfons III de Catalunya, IV d'Aragó, que conquerí Sardenya [54], i finalment l'*Itinerari de Jaume I «El Conqueridor»* [120], publicat per l'Institut d'Estudis Catalans el 1918. Miret aprofitava els itineraris per a comentar els documents utilitzats. Solia posar al marge del text l'any i el lloc on era el rei, mentre que indicava la peça justificativa en nota, però sense publicar-la. Són obres imprescindibles encara ara. El més monumental dels itineraris fou el de Jaume I. Miret aprofità l'ocasió per a reivindicar la utilitat de l'*Itinerari* i la justificació de l'elecció del protagonista. Haver concedit tanta importància a Jaume I no era contrari, deia, als corrents moderns. «La historiografia moderna», afegia, «no permet limitar la història a la simple narració dels fets; cal explicar, entre la complexitat dels esdeveniments socials, les idees i concepcions revelades i expressades per aquests i estudiar, simultàniament amb l'acció de l'Estat, els factors individuals i l'actuació dels grans factors inconscients o col·lectius.» Però, segons el seu parer, no calia exagerar i empobrir la narració, falsejant-la amb una constatació nuvolosa i freda de l'obra col·lectiva i anònima de la humanitat. Li semblava que calia destacar la figura de Jaume I com un heroi, l'agent transformador de la nació catalana. A més, comentava que l'itinerari és molt important per a comprovar la crònica del rei. També discutí algunes afirmacions de Giménez Soler, que havia dit que els itineraris servien als autors d'històries locals per a dir que el rei havia passat pel seu poble, cosa que a Miret no li semblava que fos res de mal. Tampoc no estava d'acord amb l'afirmació que escriure un itinerari fos una altra manera d'escriure la història d'un regnat, sinó que era la construcció d'una pauta al servei dels historiadors, que els donava l'exacte ordre cronològic dels esdeveniments coneguts i facilitava la col·locació dels desconeguts. També cal incloure dins d'aquest àmbit d'estudis una conferència feta al Centre Excursionista de Catalunya, titulada «Viatges de l'infant en Pere, fill de Jaume I, en els anys 1268 y 1269» [46], publicada el 1908. Hi seguí l'itinerari de l'infant Pere durant dos anys, en què viatjà fins a Perpinyà al nord, fins a València cap al sud i fins a Toledo i Sigüenza a l'oest, per visitar els seus germans l'arquebisbe de Toledo, Sanç, i Violant, reina de Castella. El treball no té

notes, però intercala molts fragments dels llibres de despeses quotidianes de l'infant i de la seva esposa, que més endavant aprofitaria també Ferran Soldevila. Fou el primer, doncs, a utilitzar aquesta font documental tan interessant que, deia, permetia seguir dia per dia el camí que feia l'infant, què esmerçava a menjar i vestir, els convidats i servidors que l'acompanyaven, els cans i falcons que portava a les caceres, els joglars i trobadors que el seguien, etc. I afirmava que «pocs pobles, potser cap, poden com nosaltres saber detalls tant complets y curiosos de la vida íntima dels seus prínceps mitgevals».

És l'autor, igualment, d'estudis pioners sobre aspectes de la societat medieval, com ara els que sorgeixen de l'anàlisi dels processos judicials. A *Sempre han tingut béches oques* [32] en reuní una bona col·lecció, als quals dedicà comentaris molt breus. Aquesta obra tenia un objectiu ideològic: demostrar que els temps passats no foren millors, sinó que el present és millor que el passat; sostenia que, malgrat algunes reculades en l'ordre polític que de tant en tant hi ha hagut, la humanitat ha progressat sempre. Descartada la visió de l'edat mitjana com una reculada de la civilització, volia desmentir els que la veien com el temps preferit de Déu per a la destrucció del mal i de les idees de l'antiguitat. Miret afirmà que no era el segle d'or del cristianisme que alguns havien imaginat, ni l'època heroica que alguns romàntics enyoraven, sinó un període històric en què hi hagué misèries horribles, crueltats i vexacions insuportables, vassalls i esclaus explotats i maltractats. Creia que aquests fets no s'havien d'ocultar i per això trià exemples que il·lustrassin la luxúria, la cobdícia, l'orgull i l'enveja a l'edat mitjana. Sense negar que, efectivament, a l'edat mitjana hi hagué totes les misèries i els abusos que Miret denunciava, cal dir també que, si cerquem en la documentació processal, totes les èpoques ens poden forniar exemples de conductes detestables. La primera sèrie contenia una introducció amb nombrosos exemples breus, generalment ja publicats, de casos de malvestats de la clerecia, de brutalitats, de cobdícia, de corrupció a la cort reial, de descreguts, de renegats, de blasfemadors, etc. Cinc casos foren desenvolupats en capítols: el de fra Ramon d'Empúries, hospitaler, que fou gran prior de Catalunya, que tingué molts fills i mantingué relacions homosexuals i heterosexuals; el del comte d'Empúries, processat el 1311 per sodomia, un procés que Miret deia que era d'un llenguatge pornogràfic i que ell resumí; el d'una hostalera de Mallorca que s'entenia amb els hostes; el d'un marit emmetzinat per una dona que l'enganyava amb més d'un, inclosos frares predicadors, i el de Pere d'Urrea, arquebisbe de Tarragona, pare d'una noia que féu entrar a Alguaire com a neboda seva, la qual ja havia tingut fills prèviament, algun d'incest amb el seu pare. La segona part, a més d'una altra introducció, contenia sis capítols, el primer dedicat a les dides: les que eren contractades lliurement, les mullers de vassalls o de pagesos de remença obligades a criar el fill del senyor i les dides de la casa reial. Un altre capítol fou dedicat al cas del bar-

celoní Eimeric Dusay, enviat en dues ocasions com a ambaixador al sultà d'Egipte, en la segona de les quals, el 1305, s'aproprià dels diners i els regals per al seu rei que portaven els ambaixadors del sultà i els abandonà en una costa deserta, a més de desembarcar, també, els captius cristians que havia rescatat per ordre reial. Posteriorment, A. Masià publicà altres notícies sobre aquest cas a *La Corona de Aragón y los estados del Norte de África*. En un altre capítol explicà un intent d'emmetzinament d'un marit per part de la seva muller, que ha estat objecte d'un estudi recentment (Joan Anton Rabella, *Un matrimoni desaringut i un gat metzinat*). El món dels esclaus, i especialment de les esclaves, és el tema d'un altre dels capítols, que s'ocupa especialment del lloguer d'esclaves com a di-des, dels molts fills de les esclaves amb els seus senyors i del problema que creava a l'hospital de Perpinyà el nodriment d'aquests infants: també comentava les fugides dels esclaus a França i a Navarra i les vendes d'esclaus. Un altre dels capítols, que Miret titulà «Hecatombe de poncelles», el dedicà al procés per a castigar els abusos sexuals practicats a nenes per un cavaller, procés estudiat fa uns quants anys per Jaume Riera amb el títol *El caraller i l'alcarota*. El darrer capítol, que Miret titulà «Enfillall reyal», comentava diversos abusos enumerats en unes instruccions d'uns ambaixadors al papa, entre els quals figurava l'acusació contra Bernat de Pau, bisbe de Girona, per haver fet matar el seu cosí Guillem de Pau, abat de Banyoles, a fi de retenir les rendes del monestir; contra un castellà d'Amposta acusat d'haver-se apropiat els béns del seu predecessor; contra el senyor de Maella, per maltractaments als vassalls i a la pròpia família, i contra Beatriu Cornel, priora de Sixena, per conducta llicenciosa de les seves monges. Aquest recull de fets reprovables, reunit per a mostrar la cara lletja de l'edat mitjana, ha estat reeditat recentment. Sembla que restaren inèdites notes i documents que havien de servir per a publicar dues sèries més de la mateixa obra.

Uns anys després, Miret s'interessà pels processos fets contra animals: hagué de limitar-se a resumir, en el llibret *Criminals de quatre potes: Notes còmiques d'història jurídica* [97], els casos estudiats a altres països perquè no trobà, a Catalunya, processos en què es demanés als irracionals responsabilitat de llurs actes, com se'ls exigí en alguna ocasió a França, on hi ha condemnes de bèsties, fins i tot per part del Parlament de París. Dos capítols d'aquest llibret foren inclosos en el recull que li dedicà la *Lectura Popular: Biblioteca d'Autors Catalans* [122].

Sense sortir de l'organització social a l'edat mitjana, cal destacar l'article sobre l'esclavitud a Catalunya «La esclavitud en Cataluña en los últimos tiempos de la Edad Media» [11+], que és també un estudi pioner. Miret estava al corrent dels primers intents a altres països d'estudiar aquest segment oblidat de la societat medieval, que va tenir un paper molt important a l'àrea mediterrània, especialment a les ciutats del litoral. Miret

presentà l'evolució i reglamentació de l'esclavitud, basant-se especialment en documentació inèdita de la catedral de Barcelona, per als segles XIII i XIV, mentre que el breu comentari dedicat al segle XV es basava en el registre de l'assegurança contra fugues dels esclaus, que durant uns anys estigué sota la cura de la Generalitat. Miret es preocupava pels judicis negatius que poguessin fer-se contra els catalans per causa de l'existència d'esclaus a Catalunya a l'edat mitjana i per això recordava que no s'ha de jutjar el passat amb els paràmetres morals contemporanis ni considerar que, per aquesta causa, Catalunya fos «tierra de despotismo» ni els catalans «pueblo duro y utilitario por el hecho de haber mantenido y defendido en el siglo XV la existencia de la esclavitud». Per si de cas, procurà esmentar que també a Castella hi havia hagut esclavitud, com ho demostrava el fet que un formulari notarial castellà de mitjan segle XVII inclogués models de venda d'un esclau i de manumissió entre els altres contractes.

S'ocupà també de les relacions catalanes amb Sardenya, abans i després de la conquesta en temps de Jaume II. És fonamental el seu estudi *Los vescomtes de Bas en la illa de Sardenya: Estudi històric sobre los Jutges d'Arborea de raça catalana* [15], en el qual identificà la família vescomtal catalana de Bas establerta a Sardenya en el segle XII com la que donà origen a la família judicial d'Arborea, que s'havia cregut que venia de la família provençal dels Baus. Miret refutà la hipòtesi dels historiadors francesos Blancard i Barthelemy, que havien proposat que tenia un origen provençal, i ho demostrà estudiant la família vescomtal de Bas i la dels Baus i les vicissituds dels territoris de Sardenya des del moment en què hi apareix un personatge amb el nom Basso. El seu estudi es basà en documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de la Batllia i del Gran Priorat de Catalunya de l'orde de l'Hospital, i també en la col·lecció diplomàtica publicada per Tola. Clogué l'estudi amb un «Apèndix», que incloïa nou documents dels segles XI i XII, més un del XIII i un altre del XIV. Més tard, a «Notes històriques de Sardenya anteriors a la dominació catalana» [49], completà algun aspecte d'aquell llibre, ja que una memòria redactada el 1297, amb la història del comtat, quan Jaume II el confiscà, demostrà que els jutges d'Arborea eren vescomtes de Bas i que havien donat el vescomtat a Simó de Palau abans de 1241. D'altra banda, estudià la primera etapa dels preparatius diplomàtics per a la conquesta de Sardenya, fins al 1308, i publicà els memorials d'algunes ambaixades a Itàlia per aquesta raó. El 1308 semblava que l'expedició era imminent, però la impossibilitat d'una avinença amb Pisa i la desfeta de la croada contra Granada de 1309 aturà el primer període de preparació de la conquesta.

Miret estudià, igualment, uns esdeveniments dels primers temps del domini català a l'illa, l'alçament de Sàsser de 1329 —que havia estat precedit per una altra revolta l'any 1326—, el saqueig de la ciutat pels soldats catalans i l'expulsió dels antics habitants [40].

També dedicà un breu estudi a la llarga guerra amb els Arborea, aliats abans i després de la conquesta fins a mitjan segle XIV i enemics des de 1352, aproximadament, a la «Temporativa d'evasió den Brancaleó D'Oria del castell de Càller» [38]; l'episodi estudiat es situa després de la mort d'Hug d'Arborea en una revolta popular i la successió a favor de la germana Elionor i del fill d'aquesta i de Brancaleone Doria, Frederic. El viatge a la cort catalana de Brancaleone, antic aliat dels catalans, per a demanar ajuda per a aquesta successió, acabà amb la seva retenció com a ostatge, a causa de la desconfiança que generà l'èxit de la seva esposa a Arborea. Fou utilitzat per a obtenir una pau favorable, que fracassà immediatament després que fou alliberat. Durant les negociacions es registrà aquest intent de fuga estudiat. Cal assenyalar que Miret dedicà paraules d'admiració per a la figura d'Elionor d'Arborea i recalquè que nosaltres, els catalans, hem de ser comprensius amb el somni d'un poble envaït i conquerit per a recuperar la llibertat, encara que la lluita fos contra els catalans.

També va publicar articles sobre aspectes de les relacions amb França. Si seguim l'ordre cronològic dels fets estudiats, cal esmentar, en primer lloc, l'article titulat «Le roi Louis VII et le comte de Barcelone à Jaca en 1115», publicat a *Le Moyen Age*. Hi documentà el viatge d'aquest monarca francès, gendre d'Alfons VII l'emperador, a Sant Jaume de Galícia. El comte Ramon Berenguer IV anà a Toledo, segurament a final d'octubre de 1154, per tal d'assistir a les festes en honor del rei francès i sembla que l'acompanyà en el retorn cap a la frontera francesa. Ambdós eren a Jaca els primers dies del mes de gener de 1155, com ho demostra una concessió feta al monestir de Veruela.

A la mateixa revista publicà i analitzà un recull de documentació força més tardana: «Lettres closes des derniers capétiens directs» [103], quinze cartes de l'Arxiu de la Corona d'Aragó dirigides a Jaume II pels reis francesos Felip el Bell i els seus fills Felip V i Carles IV, a més d'algunes cartes de prínceps de la casa reial francesa, com Lluís, comte de Clermont; Carles, comte de Valois, i Joana, reina de Navarra. Són cartes sobre negociacions polítiques, amb el rerefons de la Guerra dels Cent Anys entre Anglaterra i França; fins i tot, amb peticions d'ajut militar, vint galeres i vaixells armats per part de Carles IV; també hi ha una oferta de Lluís, fill del comte de Clermont, per a participar en una expedició contra Granada, i un projecte de casament de l'infant Pere amb una nebotda del comte de Clermont; també un curiós interès del rei de França per una corona sarraïna de Jaume II. No manquen, tampoc, cartes sobre incidents fronterers i queixes per danys rebuts per mercaders.

També correspon al regnat de Jaume II el tema d'un breu article titulat «El vescomte de Cardona devant del rei de França en 1309» [96], publicat per Miret a la prestigiosa *Revue Hispanique*. Hi analitzà i publicà una carta del vescomte al rei Jaume, en la

qual li explicava un viatge a la cort francesa, en què acompanyava el jove Gastó, comte de Foix, per tal de defensar els seus drets a l'herència de la seva tia Guillema de Montcada, vídua de l'infant Pere, germà de Jaume II, que morí poc després, contra un altre nebot d'aquesta dama, anomenat també Gastó, fill del comte d'Armanyol. Ambdues bandes es desafiaren davant del rei francès, erigit en jutge dels drets de dos feudataris seus a baronies situades a Catalunya, les de Montcada i Castellví de Rosanes, bé que també hi havia la successió del vescomtat de Bearn. El monarca francès, assenyala Miret, s'inhibí, en canvi, en una querella secundària del comte d'Armanyol contra el vescomte de Cardona pel castell d'Òdena, perquè havia de ser jutjada pel nostre rei Jaume II. Miret recordà les aspiracions de Jaume II a aquesta rica herència i especialment el seu desig d'evitar que passés a mans d'aquells dos grans magnats occitans. Però l'acord amb la seva cunyada perquè renunciés al seu patrimoni a favor d'ell, a canvi de l'usdefruit i de la concessió d'altres béns vitalicis, acabà fracassant.

Del regnat del Benigne, en tracta l'article «Ramón de Melany, embajador de Alfonso IV en la corte de Francia» [25], on Miret analitzà les tensions amb aquest país a causa de la confiscació de mercaderies a francesos per Francesc Carròs a Sardenya, i la concessió d'una marca o represàlia a Bernat de Maillac contra catalans. Quan Alfons el Benigne arribà al tron procurà solucionar aquesta qüestió i altres, com la invasió del Pallars per gascons de Roger de Comenge, amb la tramesa de l'ambaixador Melany; Miret publicà una carta molt interessant de Melany al rei sobre les seves gestions durant l'estada a la capital francesa, en què l'informava també sobre participació europea a la guerra contra Granada. Podem considerar com una continuació d'aquest article el titulat «Negociacions diplomàtiques d'Alfons III de Catalunya-Aragó ab el rey de França per la croada contra Granada (1328-1332)» [41], en el qual assenyala que el rei de França, el comte d'Hainaut, el de Juliers i altres magnats s'havien ofert a participar a la croada contra Granada que organitzava Alfons el Benigne des del 1328 i també Joan de Luxemburg, rei de Bohèmia, que es trobava llavors a la cort francesa. Per això en Ramon de Melany fou enviat novament com a ambaixador a França. Miret estudià l'ambaixada i les dificultats d'organització de la croada i completà l'article amb un apèndix documental de vint-i-sis peces.

Una altra col·lecció de vint-i-tres lletres originals dels reis francesos o de membres de la família reial adreçades als reis catalans entre 1328 i 1414, guardades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, foren publicades per Miret a la revista *Le Moyen Age*, on havia publicat els altres reculls amb el títol «Lettres closes des premiers Valois» [115]. Els documents, que foren comentats un per un, tracten de temes polítics: la croada d'Alfons el Benigne contra Granada, l'any 1331, la tensió o les hostilitats de França amb Anglaterra i la po-

sició que pogué prendre la Corona catalanoaragonesa, la guerra dels catalans amb Gènova, la guerra del Cerimoniós contra el rei de Mallorca, etc. Hi apareixen també les diferències amb alguns grans senyors occitans, com Roger de Comenge o el comte de Foix, i afers relacionats amb el comerç o l'economia, com incidents de què havien estat víctimes mercaders i l'anunci de represàlies per aquesta causa; queixes per imitació de la moneda francesa pel Cerimoniós, i també la recomanació d'algun viatger, com el gran mariscal d'Hongria, que volia fer peregrinacions i veure món, o qüestions familiars, com l'oferta de la mare de Violant de Bar que li tornessin la filla, si era un obstacle per a la bona entesa del seu marit, l'infant primogènit Joan, amb el seu pare, Pere el Cerimoniós, el 1386.

Abans, Miret havia publicat un altre article a la mateixa revista, on havia editat i comentat altres cartes de prínceps de la casa reial francesa corresponents als darrers anys del regnat de Pere el Cerimoniós: «Lettres closes de Louis I d'Anjou, roi de Sicile, à Pierre, roi d'Aragon» [90]; la més interessant era una carta original del duc Lluís d'Anjou, oncle del rei Carles VI de França, al rei Pere el Cerimoniós, per a informar-lo de la seva expedició a Nàpols, iniciada pel juliol de 1382. Lluís d'Anjou aspirava a la Corona napolitana, com Carles de Durazzo, que aconseguí entrar a Nàpols i, segons aquell, féu morir la vella reina Joana II, que havia nomenat hereu seu Lluís d'Anjou. Miret exposà altres punts de les relacions de Lluís I amb el Cerimoniós, entre els quals hi havia les negociacions per al matrimoni d'aquest príncep amb una de les filles del rei Pere: no mencionà, en canvi, les aspiracions de Lluís d'Anjou al regne de Mallorca, que obligaren a preparar la defensa de Catalunya i de les Illes.

Bé que també inclou alguns documents, l'article «Négociations de Pierre IV d'Aragon avec la Cour de France (1366-1367)» [30], publicat abans a la *Revue Hispanique*, té un caràcter divers, d'estudi i d'anàlisi. Miret hi estudià amb tot detall el moment en el qual es debaté la intervenció de les Companyies Blanques de Du Guesclin en la terrible guerra entre la Confederació catalanoaragonesa i Castella per tal de desfer l'aliança Castella-Anglaterra-Navarra, perillosa per a França i per a la Corona d'Aragó. Ambdues potències es proposaren destronar Pere el Cruel i donar el tron de Castella a Enric de Trastàmara, germà bastard de Pere el Cruel i aliat de tots dos estats. Pere el Cerimoniós aconseguí la neutralitat de Navarra en el moment de l'entrada de les tropes de Du Guesclin que, de moment, donaren la victòria a Enric de Trastàmara, que pogué coronar-se rei. Però aviat l'aliança d'anglesos, navarresos i Pere el Cruel es reconstituí per a retornar el tron a aquest darrer. Pere el Cerimoniós ja havia dit que no s'aconseguiria la victòria mentre Pere el Cruel seguís viu, i tingué raó, perquè el príncep de Galles entrà amb un gran nombre de tropes a Castella i infligí una gran derrota a Enric de Trastàmara a Nàjera. Ara fou el príncep anglès qui, quan demanà què havia passat amb Enric de Trastà-

mara: «E lo bort és mort o pres?», i li fou respost que havia fugit, digué: «Non ai res fait.» La presència de l'exèrcit anglès a Castella esdevenia molt perillosa per als regnes de Pere el Cerimoniós, que, amb contínues ambaixades de Francesc de Perellós, intentà obtenir una aliança ofensiva amb França que li garantís l'ajuda contra Castella, Navarra i Anglaterra. Però França estava en pau amb Anglaterra i no volia implicar-s'hi a fons i oficialment per no reobrir la guerra. Segons Miret, Pere el Cerimoniós veié clarament que només la neutralitat podia salvar el seu regne de la ruïna i de l'atac dels aliats i acceptà negociar amb el príncep de Galles quan aquest li envià ambaixadors: procurà, però, mantenir informat el rei de França per tal de conservar la seva amistat, que no arribava fins al punt de fer la guerra contra el príncep per apartar-lo un quant temps de França. Quan es reinicià la guerra civil castellana, Pere el Cerimoniós no ajudà materialment ni Pere el Cruel ni Enric de Trastàmara, «cor rahó nos han dada, ço és la l que li vullam gran mal et l'altre poch ben», una perfecta definició dels seus sentiments envers els dos germans que es disputaven el tron de Castella, trobada per Miret en una carta del monarca. Miret conclou que fou una decisió sàvia del rei Pere de no deixar-se portar a la guerra contra Anglaterra, Navarra i Castella, que hauria orientat l'activitat guerrera del Príncep Negre cap a la Península i no cap a França, en profit exclusiu del rei Carles V; assenyala també que la insurrecció de Sardenya, les amenaces dels partidaris de l'infant de Mallorca i la manca absoluta de diners no li permetien ficar-se en aquestes aventures.

Potser a conseqüència del primer article sobre l'ambaixada de Ramon de Melany, Miret tingué ocasió d'apreciar la importància del problema de les represàlies i del dret de marca a l'edat mitjana, que obeïa, deia, al «desig d'obtenir la restauració del dret vulnerat, l'aspiració de reprendre els béns perduts o l'equivalència del que fou robat o destruït» i, naturalment, al desig de venjança; el principi de la solidaritat entre l'agressor i els convilatans o connacionals permetia exercir aquest dret de restauració dels béns perduts contra un cercle ampli de persones. Miret dedicà a l'estudi d'aquest tema un article força llarg, que fou publicat uns quants anys després de la seva mort a la *Revista Jurídica de Catalunya* [124]. També fou un estudi avançat en el seu temps. Buscà els orígens del costum de la represàlia en la tradició germànica i la seva reglamentació primerenca a Itàlia, ja en el segle ix, a Provença i al Llenguadoc i després a Catalunya. Trobà la paraula «marcar» usada en el sentit de 'penyorar' ja al començament del segle xiii i estudià les formalitats seguides en la concessió de represàlies.

Cal fer una menció encara dels treballs sobre la figura de Jaume II i del seu primogènit, l'infant Jaume, que renuncià als drets de successió. A «Rectitut de Jaume II» [81], Miret comentà diverses decisions preses pel monarca que, segons ell, demostraven el títol. Comentà una carta del rei a l'infant Alfons, que volia portar una companyia de ge-

nets granadins, la de Don Ouziman, a la conquesta de Sardenya; el rei s'hi negà perquè no volia que es fessin servir per a combatre cristians i no volia que el papa es molestés. Afegeixo a manera d'incís que la darrera raó devia ésser la causa real de la decisió, perquè l'any 1303 el mateix Jaume II havia assoldat una companyia magribina per lluitar contra Castella. Atesa la negativa del seu pare a aquesta solució, l'infant decidí acceptar l'oferta dels aventurers cristians que eren al Marroc amb Jaume Seguí, fill del famós Bernat Seguí, que s'havia establert al Marroc i que fou documentat per Giménez Soler. Jaume també fou alcaid dels cavallers cristians al Marroc, com el seu pare, i oferí cent homes a cavall a la geneta, que Jaume II acceptà, mentre tots fossin cristians. Miret documentà la petició al sultà perquè els deixés sortir i l'ambaixada de Romeu de Corbera al sultà, bé que les instruccions que portava ja havien estat publicades per Capmany. Malgrat tots els preparatius, Miret dubtava que Seguí hagués participat finalment en la conquesta de Sardenya. Publicà i comentà la carta escrita per Guillem d'Anglesola al rei, durant la conquesta de l'illa, en què explicava les penalitats de l'exèrcit en el setge de la vila d'Esglésies i acusava el monarca de mirar-s'ho amb indiferència i de no trametre-li socors, i la resposta del rei, que es queixava d'aquest judici i assegurava que passava molta ànsia i que feia el que podia, perquè els súbdits no volien ajudar a aquesta empresa. Miret també adduí com a prova de rectitud la situació dels límits d'Aragó més ençà que no eren i que concedia a Aragó el que coneixem com la Franja. Segons Miret, el van convèncer les raons dels aragonesos, però no tingué en compte la pressió política que li havia a causa de la perillosa revolta de la noblesa aragonesa de 1301.

Un llibret sobre el forassenyat primogènit de Jaume II [125] fou publicat per l'Institut l'any 1957, trenta-vuit anys després de la seva mort. Era la col·laboració de Miret i Sans al segon volum de la *Miscel·lània Prat de la Riba*, que no es pogué publicar; fou editat després d'haver-ne estat trobades unes proves corregides per F. Valls i Taberner. Miret, que ja li havia dedicat anteriorment un article breu [31], hi estudià la vida de l'infant Jaume, primogènit de Jaume II, que es negà a acceptar la successió i a consumir el matrimoni amb la infanta Elionor, filla del rei Ferran IV de Castella, malgrat que acceptà celebrar-lo el 1319 per tal de salvar la paraula donada pel seu pare a la cort castellana. Entrà a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i després passà al de Calatrava, però portà una vida molt irregular. L'autor aportà molta documentació inèdita, intercalada en el text, cartes de l'infant i de consellers reials i domèstics que il·lustren la vida agitada d'aquest infant forassenyat.

Altres estudis van ser conseqüència de commemoracions, com per exemple el setè aniversari del naixement del rei Jaume I el Conqueridor, que es celebrà l'any 1908 amb el primer congrés d'història de la Corona d'Aragó, congrés del qual Miret fou secretari ge-

neral i editor de les actes. Juntament amb Carreras i Candi, donà suport científic a una comissió creada per l'Ajuntament de Barcelona per a honorar el sisè centenari del naixement de Jaume I. Amb motiu de l'aniversari també publicà alguns treballs sobre aquesta època, al congrés i fora del congrés. Un d'aquests treballs és «Don Jaume y la unitat catalana» [39], un discurs a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el qual destacà que malgrat els defectes i els errors polítics, el rei és un símbol i la representació viva de la unitat moral catalana, ja que donà la darrera i més poderosa empenta a la formació territorial de la Catalunya històrica. Aquest discurs també fou recollit a l'aplec titulat «Estudis històrics catalans», publicat per la *Lectura Popular: Biblioteca d'Autors Catalans* [122]. Un altre dels treballs relacionats amb l'efemèride comentà una ambaixada del rei d'Armènia a Jaume I [43]. No era la primera vegada que Miret s'ocupava d'aquest rei. L'any 1902 havia publicat l'article «La cabeza del rey Jaime I de Aragón» a la *Revue Hispanique* [21], on presentava aquest monarca com un geni polític, guerrer infatigable, organitzador dels municipis i de les corporacions i un gran legislador; recollia l'afirmació de Brocà que era l'encarnació de tots els ideals, progressos, lluites i contrastos del segle XIII. Recordava que havia viscut seixanta-vuit anys, que havia mort el 27 de juliol de 1276 i que havia estat enterrat a Poblet. Però les tombes reials foren profanades el 1835. Les mòmies foren despullades dels vestits i quedaren confoses i apilonades al mig de l'església. En l'urna de Jaume I hi obriren un forat, en traguieren l'esquelet i l'espasa, robaren l'empunyadura i hi deixaren la fulla, que es conservà després al museu de Tarragona. El capellà de l'Espluga recollí els esquelets i els guardà a la seva església fins al 1843; llavors, foren traslladats a Tarragona i dipositats en una de les capelles. Per reial ordre de 1853, el de Jaume I fou cedit a Tarragona amb l'obligació de construir una sepultura digna del monarca. Les restes foren abans examinades per un metge, que buscà alguns ossos que faltaven entre els dels altres personatges i deixà el seu esquelet reconstituït. S'obtingué un daguerreotip del cap, en el qual es veu clarament la ferida que rebé en el setge de València, sobre l'ull esquerre, i que havia estat la base més fiable de la identificació. Miret publicà aquesta curiosa foto a l'article. Cal esmentar, en relació amb el tema de les sepultures reials, l'article de Miret sobre el trasllat de les restes d'Alfons el Magnànim a Poblet, per tal de complir el desig expressat en el seu testament, però molt tardanament, en el segle XVII [3].

Dos anys després, el 1910, fou el cinquè aniversari de la mort del rei Martí l'Humà, el darrer rei de la dinastia barcelonina i Miret també participà en la commemoració amb diversos articles i conferències. A «La mort del rey Martí» [63] es dedicà a rebatre teories del seu temps, com la providencialista, que estimava que la successió de Ferran d'Antequera fou una mena d'intervenció divina per a preparar la unió dels pobles espanyols, o

la que establia un contrast entre el desgast i la degeneració de la dinastia de Barcelona i el pretès vigor i salut de la nova dinastia. Miret analitzà les malalties i els fills dels darrers reis del casal de Barcelona i assenyalà que el fet que la descendència s'estrangués no volia dir que fossin degenerats: a més, una anàlisi semblant de les dinasties de França, Navarra o Castella demostra la poca longevitat i mala salut de molts reis. Aquesta conferència fou inclosa, després, a l'aplec que li publicà la *Lectura Popular: Biblioteca d'Autors Catalans* [122]. Pronuncià una altra conferència sobre el rei al Centre Excursionista de Catalunya [78], dins d'un cicle dedicat al monarca, que després es publicà. Hi sintetitzà el regnat i lloà la figura d'aquest rei honest, erudit i clement i molt més bon governant que molts dels seus predecessors. La síntesi fou il·lustrada amb nombrosos exemples documentals per tal de mostrar la seva actuació davant de diversos problemes. Amb motiu d'aquest aniversari, Miret publicà articles breus sobre els inventaris de llibres i joies del rei Martí [56], [60] i [61] confeccionats a la seva mort i n'edità un, el dels llibres i joies que foren lliurats als diputats de la Generalitat en penyora d'un préstec de deu mil florins necessaris per a les despeses del funeral del rei. Els llibres foren venuts el 1421 per tal de poder tornar el préstec i hi ha constància de la identitat dels compradors.

Algun dels informes fets per Miret tenen un gran interès, com per exemple el que redactà en col·laboració amb Guillem M. de Brocà i Pere Coromines, «Informe respecte la propietat del Palau Major y instal·lació de la Batllia del Reial Patrimoni» [47], que responia a la petició d'un dictamen per part de la Diputació. Els autors assenyalaven que el mont Tàber havia estat lloc de residència d'autoritats des d'antic. Els primers comtes ja tenien un palau en aquesta zona, que donava a la plaça del rei, i també l'hi tingueren els monarques posteriors. Després de la unió amb Castella, la Inquisició s'instal·là a la banda del palau que donava a la Tapineria. L'any 1718, les monges de Santa Clara s'instal·laren al Palau Reial, quan el seu convent de Sant Antoni Abat, a la Ribera, fou derruït per Felip V. A la fi del segle XIX, les monges volien anar-se'n, però cobrant indemnització, i no eren les úniques a demanar-ne, perquè el marquès d'Ayerbe també en demanava per la desposseïció de drets quan s'arrasà la Ribera. Les monges s'adreçaren contra l'Ajuntament com a concessionari de les terres de la Ciutadella. Si la indemnització tenia lloc, el Palau Major tornaria a l'Estat i no a la ciutat de Barcelona. La segona part de l'informe en recordava un de precedent sobre la importància de l'Arxiu del Reial Patrimoni i recomanava consolidar-lo i instal·lar-lo adequadament. Hi proposaven de fer un arxiu territorial de Catalunya i recomanaven que cada Diputació s'assegurés, de moment, que la documentació no es perdés.

En relació amb el Palau de la Generalitat, Miret elaborà un breu «Informe respecte's llibres d'obres y edificacions de la Generalitat de Catalunya» [48], publicat l'any

1908, on donà notícia dels llibres d'obra, del segle xvi, que existien a l'Arxiu de la Diputació o General del Principat. Poc després, juntament amb J. Puig y Cadafalch elaborà un «Dictamen presentat a l'Institut d'Estudis Catalans per els Srs. D. J. Puig y Cadafalch y D. J. Miret y Sans sobre les obres que's deuen fer a l'antich Palau de la Generalitat, per donar llum y ventilació a la seva planta baixa» [58]. Gairebé al mateix temps tots dos publicaven un llarg i documentat estudi sobre aquest palau, «El Palau de la Diputació General de Catalunya» [59], que es beneficiava del domini dels arxius i de la documentació que tenia Miret i dels coneixements d'arquitectura i art de Puig i Cadafalch. El procés de construcció de «la més bella obra de l'arquitectura civil de Barcelona, ornada ab els esplendors del gòtic del segle xv, y ab les primeres aureoles del Renaixement» és estudiat amb tot detall, basant-se en els registres de l'arxiu de la Generalitat de Catalunya, llavors ja dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i els llibres d'obres de la mateixa institució. Els autors recorden els orígens senzills del palau en una casa de les típiques de la seva època del call barceloní, que s'anà ampliant successivament amb les cases veïnes que s'anaren refent. La primera casa tenia una cambra o arxiu de comptes i una altra cambra, anomenada *nova*, on es reunia el Consell. El 1416 començaren les obres per a fer el mur decorat d'entrada del carrer del Bisbe, que tancava l'hort; l'obra havia de ser «sumptuosa, atesa la casa on se exercexen actes públichs tan notables e de tan gran ponderositat com son los actes del dit General»; és el mur decorat amb la imatge de sant Jordi a cavall, matant el drac, de Pere Joan. Cap al 1420 començà l'obra a l'interior i el 1425 es féu l'escala actual que dona al pati. A les Corts catalanes de 1432 es decidí la construcció de la capella de Sant Jordi, que aviat fou dotada d'objectes, retaules, joies i robes precieuses. Els autors assenyalaren que durant un temps es feren poques obres a causa de la guerra civil de 1462-1472. Les obres es reprengueren el 1516; el 1526 es projectaren les sales que donen al pati dels tarongers i cap al 1532 començà l'obra del pati, amb les llotges; el 1536 ja hi foren plantats tarongers. Continuaren les obres als pisos superiors i estenent el palau cap al carrer del Bisbe i, a finals del segle, el saló daurat. La darrera gran obra, abans de la fi de la institució, fou la construcció de la façana neoclàssica de la plaça de Sant Jaume, i el Saló de Sant Jordi, obres iniciades el 1596.

L'examen de la documentació de la Generalitat proporcionà material a Miret per a un article sobre «Els torneigs de la confraria de Sant Jordi a Barcelona» [79]. Com que la Generalitat havia escollit sant Jordi per patró, procurà celebrar la seva festa amb magnificència, inclosos torneigs i justes organitzats per la confraria de Sant Jordi, que la Generalitat havia pres sota la seva protecció. Alguns dels torneigs documentats per Miret són el de 1424 pel rei Alfons, el de 1455 per l'arribada de Gastó de Foix i Elionor, el de 1477 per l'entrada del rei Joan, etc. Comentà, a més, el funcionament de la confraria en el segle xvi.

La documentació de la Generalitat li serví també per a un altre curiós article titulat «Així untaven les rodes a Madrid en temps de Felip II» [102], en el qual recordà que des de l'edat mitjana hi ha hagut el costum d'untar els oficials i funcionaris, des dels porters fins als consellers, amb propines o estrenes. Aporta exemples trets del *Llibre de les bèsties* de Ramon Llull, de testimonis d'ambaixadors catalans a la cort papal, el 1309, sobre la necessitat d'untar vuit porters del papa, vuit donzells de cambra, escriptors i altres petits funcionaris de la cort pontifícia, si es volia obtenir alguns documents. L'exemple comentat més llargament és, però, el de la cort de Madrid de 1588, en què les propines calia donar-les especialment en queviures escollits, a més d'alguns altres objectes. Els ambaixadors enviats per la Generalitat presentaren els comptes de les diverses menges repartides i el cost: formatges de la Selva, portats de Catalunya, permils fets venir d'Andalusia, com també sis barrils de sorra de tonyina i dotze barrils d'olives sevillanes, mentre que del País Valencià feien portar a Madrid per als obsequis del mes de desembre mitja càrrega de torró de Xixona; pel mes de maig següent, els obsequis a repartir eren d'un costal de conserves de flor de tarongina i «minves de flor de cidro» portats de Sevilla.

Per acabar la revisió dels temes conreats per Miret i Sans, esmentaré els relacionats amb la genealogia; *La mania nobiliaria: Honesta aplicació d'una novela del Sacchetti* [50] és una diatriba contra l'afany de condecoracions, títols nobiliaris i guardons que observava en la societat del seu temps. Miret defensava la consideració de la gent per l'aportació que hagués fet personalment a la indústria, al saber o a les arts. Ridiculitzà la creació de genealogies per a recercar algun avantpassat il·lustre i la invenció d'escuts d'armes. Per exemplificar aquestes consideracions, comentà, d'una banda, una novel·la de Sacchetti sobre un mercader que demanà a Giotto que li pintés les seves armes en un pavès i, de l'altra, la proliferació de títols en temps de Felip IV i Felip V, quan ja no tenien sentit.

Molts anys després, en l'article redactat per al primer volum de l'*Anuari de la Societat Catalana d'Heràldica* sobre «La casa senyorial d'Erill» [117], criticà durament les obres dels genealogistes i dels cronistes de les famílies senyorials, que feien remuntar els orígens familiars als primers segles de la Reconquesta, quan, segons Miret, no és possible estudiar-los, fora de les famílies principesques, abans del segle xi (en algun cas, del x, però normalment no abans del xii). Per demostrar aquesta afirmació, analitzà el cas de la família Erill, de la qual Lluís de Vera havia publicat una genealogia el 1650, que feia iniciar en el segle viii amb un dels companys del llegendari Otger Cataló. Mentre que Miret no pogué documentar ni un dels tretze caps de la família Erill indicats per Vera fins a mitjan segle xii, el genealogista no n'esmentà cap dels documentats per Miret a partir del segle xi, a través d'un inventari complet de tots els documents on apareixien membres de la

família, personatges dels quals, diu Miret, no es poden refer parentius i filiacions més que en pocs casos. Per als segles posteriors, xiii, xiv i xv, Miret també demostrà un gran nombre d'omissions i inexactituds en el genealogista a través de la documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que proporciona abundant informació, encara que no pot substituir la dels testaments i capítols matrimonials, que manquen en la majoria dels arxius nobiliaris i que, en canvi, són l'única manera segura de fer genealogies. Tants errors detectats en l'obra feren suposar a Miret que Vera no tenia documents autèntics a l'abast quan redactà la seva fantasiosa genealogia, segurament per una dispersió primerenca de la documentació dels Erill. Miret suposà, a més, que aquesta genealogia no fou obra exclusiva de Vera sinó que hi degué intervenir el comte de Guimerà, com s'ha demostrat a l'obra *Sumario genealógico de la casa de Pinós*, signada també per Vera però redactada per Gaspar Galceran de Pinós Castro, comte de Guimerà (1584-1538), marit d'Isabel d'Erill i gendre de Felip, primer comte d'Erill. La darrera part del treball de Miret informa sobre els membres de la família Erill en època moderna, sembla que a través de papers particulars d'aquesta casa dels segles xvi (pocs), xvii i xviii. En aquests temps, estigueren molt lligats a Sardenya, on tingueren feus: Antoni d'Erill fou capità general de Sardenya (1475-1486), mentre que Alfons d'Erill en fou nomenat virrei i capità general el 1617: enllaçaren familiarment amb la noblesa aragonesa i castellana. Miret inclogué en el seu treball diversos quadres genealògics i assenyalà que el comte Antoni Vicentelo d'Erill emigrà a Àustria, perseguit per Felip V, després de la Guerra de Successió; a finals del segle xviii l'herència d'aquesta família d'origen pirinenc, després de vint centúries d'història, acabà en una casa italiana, la dels comtes de Melci, que malbaratà el patrimoni i es quedà només amb el títol. Miret acabà el seu treball dient que «com si un malastruc averany hagués estat dictat contra la vella aristocràcia de Catalunya, totes les principals cases anaren a parar o a refundir-se per casaments amb cases forasteres.»

Ve a tomb ara parlar de tres treballs breus de Miret relacionats amb la història de famílies catalanes. Suposem que estades estiuenques a Sant Hilari Sacalm l'animaren a fer algunes recerques sobre les famílies que havien tingut senyorijs en aquest territori, que publicà al setmanari *L'Estiuada*. Les famílies estudiades foren els Mansolí [52], senyors del terme de Sant Hilari; els Gurb, originaris de la comarca de Vic, que documentà des del segle xiii, i els Sarriera. Miret havia pogut consultar la documentació dels darrers senyors de Solterra de la família Sarriera, cosa que no solament li serví per a ampliar el coneixement sobre la branca dels Gurb, senyors de Sant Hilari, i els Sarriera, sinó també per a reunir importants informacions sobre la família de Ramon Llull, com ja he indicat abans. Un primer article, titulat «Petita adició a la historia de Sant Hilari Sacalm» [86], fou dedicat bàsicament als Gurb, que posseïren primer la casa fortificada de la Rovira i

després el castell de Solterra i la jurisdicció sobre Sant Hilari. Quan s'extingí la branca masculina d'aquesta família, l'herència passà per matrimoni (1512) als Sarriera, una família gironina. Miret inclogué també en aquest treball notícies de famílies secundàries del territori, els Paba i els Mansolí. Dels Sarriera se n'ocupà en un altre article: «Els Sarrieres, senyors de Solterra y Sant Hilari» [93]. Miret hi estudià els orígens d'aquesta família, que inicialment pertanyia a la burgesia gironina i que comptà amb un metge conegut en el segle xiv, Arnau Sarriera. Els seus successors anaren prosperant; l'any 1356 sembla que ja posseïen el castell de Vulpellac i des de començaments del segle xv eren cavallers. Miret assenyalà que un Sarriera fou batlle general de Catalunya a la segona meitat del segle xv i que a mitjan segle xvii esdevingueren comtes de Solterra, com a premi per haver estat a favor del rei d'Espanya, o potser més aviat contra els francesos, en la Guerra de Separació de Catalunya. Després d'indicar l'enllaç dels Sarriera, el 1801, amb l'hereva del marquès de Barberà, Miret elogià l'estudi perquè deia que la noblesa del segle xix ja no li interessava perquè no tenia transcendència i era «pura fantasmagoria».

Les idees de Miret sobre la història i judicis sobre la seva obra

L'any 1917 Miret i Sans publicà a la revista *Resurgiment*, de Buenos Aires, un article titulat «El catalanisme i la història de Catalunya» [118], on exposà les seves idees sobre la història i en particular sobre la història de Catalunya, que en molts aspectes són ben modernes. Hi criticava l'actitud de molts intel·lectuals catalans, «més que indiferent, despectiva», envers els estudis històrics. Aquests intel·lectuals, situats a l'esquerra del catalanisme, creien que els elements progressius «deuen dedicar-se solament a la ciència positiva, considerant la història, tant la política com la literària, com a una tasca inútil i xorca». Aquesta actitud li semblava reprovable i perillosa. Afirmava: «Ja no hi som en el període romàntic en el que el principal eren les nomenclatures de sobirans i de batalles i les genealogies de les famílies feudals. Ara els treballs històrics van prenent més profunditat, escudrinant les institucions polítiques i socials, la cultura, la civilització, les costums populars i, en una paraula, les realitats econòmiques, que són les que sempre promouen els esdeveniments transcendents.» Creia que el conreu de la història i de la llengua «vindran a fortificar la consciència nacional, establint un ample camp, enlairat i sanitos, apartat dels odís i lluites de les bandositats, on podran sempre aplegar-se tots els catalans per a treballar armònicament en la magna obra de reconstitució de la personalitat catalana». Assegurava que «tot poble que no vol preocupar-se amb igual interès del que ha estat i del que serà demà, és una comunitat dèbil, anormal i que viurà d'una manera provisòria, fràgil, impotent per a resistir les con-

trarietats [...]». Per això creia que la Renaixença havia de solidificar el sentiment de la unitat històrica catalana mitjançant «la dignificació de la història de Catalunya».

En aquesta línia d'enfortir l'esperit nacional a través de la història, Miret ja havia publicat anteriorment l'article «Els compendis d'història de Catalunya» [91], en el qual feia notar la necessitat de redactar i publicar manuals d'història de Catalunya destinats a l'ensenyament, a fi de divulgar la nostra pròpia història «com a instrument essencial de la formació integral i indestructible dels sentiments patriòtics». I afegia: «Si volem que'ls nins d'avui resultin demà ciutadans útils a la causa santa de Catalunya és precis no deixar-los indiferents al passat del qual la present lluita i aspiració de regoneixement de la nostra personalitat no és sinó la conseqüència directa.» Per la seva experiència com a jurat en dos concursos d'història de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, suggeria que els manuals fossin tres, per als graus elemental, mitjà i superior, i recomanava que fossin pedagògics, amb mapes, sinopsis i cronologies al final de cada capítol, i proposava alguns models francesos.

Els judicis sobre la seva obra varien; hi ha lloances clares i lloances amb alguna reticència, com la de Valls Taberner, que el qualifica d'historiador notable.

«Fou en Miret» —diu— «un gran erudit, un medievalista que s'interessà per múltiples aspectes de la història de Catalunya en l'edat mitjana, guiat sempre en escullir i en desenrotllar els temes dels seus estudis no per un esquifit esperit localista, sino per un més ample sentit històric, que'l portava a relacionar els problemes i els fets del nostre passat amb els dels altres països d'Europa que major relació tingueren amb la nostra nacionalitat.» Però quan el comparà amb Hinojosa, a causa del seu treball sobre les represàlies o el dret de marca a Catalunya, Valls afegeix: «La manera de treballar d'En Miret és sempre més ràpida que la d'aquest, la seva obra és menys pastada i no té la importància d'un conjunt amplament construït i ben estructurat.»²⁸

Una visió faceciosa de l'obra de Miret la trobem al llibre de Gaziel: «L'havia escorcollada, la terra i la història, a una fondària prodigiosa. Era, amb naturalitat ingènua, un dels erudits que millor sabien, beguts a les fonts documentals, els encreuaments obscurs de les cases comtals romàniques catalanes i les seves més secretes interioritats, com si fossin cosa pública i del dia. Quan jo li sentia tocar aquest tema inextricable i retort, com una bardissa pirinenca, em quedava bocabadat, i els especialistes més fins i ben preparats havien de fer el mateix, perquè darrera d'ells s'hi perdien. Si algun imprudent s'arriscava, en presència seva, a ficar-se dins aquell embolic de noms, xifres i dates, bon punt relliscava

28. F. VALLS I TABERNER, «Necrologia», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1915-1920: Vol. II*, Barcelona, IEC, 1923.

—cosa ràpida i inevitable—, Miret i Sans li deia amb una gran bonhomia: “Ai, ai, ves! I jo que em pensava —(l'exemple, me l'entramo jo ara, però la substància era idèntica)— que fou Hug VII d'Urgell el qui havia pres la dona a Guifre Caratallada: aquella Gislèna, filla del comte de Foix, la franceseta bonica que feia ploure i tronar, des de Ripoll fins més enllà del Pallars, pels volts de l'any 874.” I afegia irònicament: “El cert és que mai no se'n sap prou d'aquestes coses.” Era autor de petites i exactes monografies que encara fan autoritat, dintre i fora de casa. No havia perdut l'esma de divertir-se força, a les vellors, i de tant en tant, per airejar la seva ciència abstrusa, donava una mena de pamflets històrics d'allò més càustics, com aquells que duïen el títol mofeta de *Sempre han tingut bec les oques*.

La historiografia actual, almenys Ramon Grau, el situa dins del positivisme tardà. Però l'elogi més gran que se'n pot fer és que tant aquestes «petites i exactes monografies» com els seus llibres continuen essent útils, precisament perquè estaven basats en la recerca documental.

Bibliografia de Joaquim Miret i Sans

1. «Copias de documentos catalanes antiguos en la Biblioteca Nacional de París», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, vol. I (1896-1898), p. 181-192.
2. «Los manuscritos del Padre Joaquín Traggia en la Real Academia de la Historia», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, vol. I (1896-1898), p. 365-376.
3. «La traslación de los restos de D. Alfonso V al Monasterio de Poblet», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, vol. I (1896-1898), p. 653-662.
4. «L'allegat de la Comtessa de Foix pera la successió a la Corona d'Aragó», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. VII (1897), p. 305-310.
5. «Lo castell de Montbrió», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. IX (1898), p. 41-50.
6. «Relaciones entre los monasterios de Camprodón y Moissac. Noticia histórica», *L'Arenç*, 1898, 91 p.
7. «Cartoral dels Templers de les Comandes de Gardeny y Barbens», *L'Arenç*, 1899, 35 p.
8. «Noticia històrica del Monestir d'Alguayre de la orde sagrada y militar del Hospital de Sant Joan de Jerusalem», *L'Arenç*, 1899, 64 p.
9. «La Marca d'Espanya», *La Renaixensa* (29 gener 1899).
10. «L'esperit català en la Gàllia meridional», *La Renaixensa* (8 febrer 1899).
11. «Contestació», *La Renaixensa* (16 febrer 1899).

12. «La batalla de Muret», *La Renaixensa* (10 març 1899).
13. *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbó: Con datos inéditos de los condes de Urgell y los vizcondes de Ager*, Barcelona, J. Puigventós, 1900.
14. *Discurso leído en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, en la recepción pública de D. Joaquín Miret y Sans. El día 3 de junio de 1900 [La expansión y dominación catalana en los pueblos de la Galia meridional]*, Barcelona, Hijos de Jaime Jepús, 1900.
15. *Los rescomtes de Bas en la illa de Sardenya: Estudi històrich sobre los Jutges d'Arborea de raça catalana*, Barcelona, J. Puigventós, 1901, 144 p.
16. «Los vescomtes de Cerdanya, Conflent y Bergadà», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. viii (1901), p. 115-175.
17. «L'«Historia d'Urgel» del canonge Casanovas», *Revista de Bibliografia Catalana*, vol. i (1901).
18. «El testamento de la vizcondesa Ermengarda de Narbona», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. i (1901-1902), p. 41-46.
19. «La Casa de Montcada en el vizcondado de Bearn», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. i (1901-1902), p. 49-55, 130-142, 186-199, 230-245, 280-302.
20. «Documentos inéditos del condado de Besalú», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. i (1901-1902), p. 339-345.
21. «La cabeza del rey Jaime I de Aragón», *Revue Hispanique*, vol. ix (1902), p. 216-219.
22. «La princesa griega Lascaris, condesa de Pallars en Cataluña», *Revue Hispanique*, vol. x (1903), p. 455-470.
23. «La Casa condal de Urgell en Provenza», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. ii (1903-1904), p. 32-50.
24. «El castillo de Ametlla de la Segarra», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. ii (1903-1904), p. 105-115.
25. «Ramón de Melany, embajador de Alfonso IV en la corte de Francia», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. ii (1903-1904), p. 192-202.
26. «Itinerario del rey Alfonso I de Cataluña. II en Aragón», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. ii (1903-1904), p. 257-278, 389-423, 437-474.
27. *La política oriental de Alfonso I de Aragón: Exposición del libro de Francesco Cerrone*, Barcelona, Casa Provincial de Caridad, 1904, 47 p.
28. «La carta de franquicias otorgada por el Conde de Barcelona a los judíos de Tortosa», a *Estudios de erudición oriental: Homenaje a D. Francisco Codera en su jubilación del profesorado*, Saragossa, 1904, p. 199-205.

29. «El més antic text literari escrit en català: Precedit per una col·lecció de documents dels segles xiè, xiiè i xinè», *Revista de Bibliografia Catalana*, vol. iv (1904 [1907]), p. 5-47. Seguit per «Apèndix al manuscrit d'homilies de l'iglesia d'Organyà», *Revista de Bibliografia Catalana*, vol. iv (1904 [1907]), p. 49-54.
30. «Négociations de Pierre IV d'Aragon avec la Cour de France (1366-1367)», *Revue Hispanique*, vol. xiii (1905), p. 76-135.
31. «Un document històric del infant en Jaume, primogènit del rey en Jaume II», *Calendari Català*, 1905.
32. *Sempre han tingut béch les oques: Apuntacions per la història de les costumes privades*, primera sèrie. Barcelona, F. Badia, 1905. 61 p; segona sèrie. Barcelona, F. Badia, 1906.
33. «Persistencia de la invasió castellana», *La Veu de Catalunya* (8 agost 1905).
34. «Itinerario del rey Pedro I de Cataluña. II en Aragón», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. iii (1905-1906), p. 79-87, 151-160, 238-249, 265-284, 365-387, 435-450, 497-519; vol. iv (1907-1908), p. 15-36, 91-114.
35. «Tres princesas griegas en la corte de Jaime II de Aragón», *Revue Hispanique*, vol. xv (1906), p. 668-720.
36. «Le massacre des juifs de Montclus en 1320. Épisode de l'entrée des pasteureaux dans l'Aragon», *Revue des Études Juives*, vol. lxi (1907), extret de 12 p.
37. «Nota de geografia històrica», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1907: [Any I]*, Barcelona, IEC, 1907, p. 189-194.
38. «Temptativa d'evasió den Brancaléu D'Oria del castell de Càller», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. iv (1907-1908), p. 129-137.
39. «Don Jaume y la unitat catalana», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. iv (1907-1908), p. 267-271.
40. «Saqueig de Sasser en 1329», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. iv (1907-1908), p. 429-447.
41. «Negociacions diplomàtiques d'Alfons III de Catalunya-Aragó ab el rey de França per la croada contra Granada (1328-1332)», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1908: [Any II]*, Barcelona, IEC, 1908, p. 265-336.
42. «Nuevos documentos de las tres princesas griegas», *Revue Hispanique*, vol. xix (1908), p. 112-134.
43. «Una embaixada del rey d'Armenia a Jaume I», *Lo Geronès* (febrer 1908).
44. «Patrius sermo. Documents en català vulgar del temps del rey en Jaume I», a *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (Barcelona, octubre de 1906), vol. i, Barcelona, 1908, p. 522-529.

45. «Documents en langue catalane (Haute vallée du Sègre, XIe-XIIe siècles)», *Revue Hispanique*, vol. XIX (1908), extret de 18 p.
46. «Viatges de l'infant en Pere, fill de Jaume I. en els anys 1268 y 1269», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XVIII (1908), p. 171-185, 203-212.
47. En col·laboració amb Guillem M. de Brocà i Pere Coromines, «Informe respecte la propietat del Palau Major y instal·lació de la Batllia del Reial Patrimoni», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1908: [Any II]*, Barcelona, IEC, 1908, p. 32-35.
48. «Informe respecte'ls llibres d'obres y edificacions de la Generalitat de Catalunya», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1908: [Any II]*, Barcelona, IEC, 1908, p. 37-39.
49. «Notes històriques de Sardenya anteriors a la dominació catalana», *Archivio Storico Sardo*, vol. V (1909), p. 3-19.
50. *La mania nobiliaria: Honesta aplicació d'una novel·la del Sacchetti*, Barcelona, F. Badia, 1909, 22 p.
51. «Els cavallers de Malta en la guerra de separació de Catalunya (1640-1650)», *Estudis Universitaris Catalans*, vol. III (1909), p. 1-20.
52. «La iglesia y familia de Mansolí», *L'Estiuada* (Sant Hilari Sacalm) (setembre 1909).
53. «Notes biogràfiques d'en Pere Salvatge y Fr. Romeu Sa Bruguera ab mostres de la Bíblia catalana rimada de la XIII^a centuria», a *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al rey en Jaume I y a la seua época*, vol. I, Barcelona, 1909 [1910], p. 147-171; «Adició a la memoria: Notes biogràfiques d'en Pere Salvatge y Fray Romeu Sa Bruguera», a *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al rey en Jaume I y a la seva época*, vol. II, Barcelona, 1913, p. 1169-1170.
54. «Itinerario del rey Alfonso III de Cataluña, IV en Aragón, el conquistador de Cerdeña», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. V (1909-1910), p. 3-15, 57-71, 114-123.
55. «Les médecins juifs de Pierre, roi d'Aragon», *Revue des Études Juives*, vol. LVII (1909), p. 268-278.
56. «Venda de llibres del rey Martí en 1421», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1909-1913), p. 199-201.
57. En col·laboració amb J. Massó i Torrents, «Informe que l'Institut d'Estudis Catalans va traslladar al Excelentíssim Senyor President de la Diputació de Barcelona, sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya y la conveniència de la seva millor instal·lació», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1909-1910: Any III*, Barcelona, IEC, 1911, p. 25-34. També a la col·lecció «Memòries i Documents dels Treballs Fets per l'Institut d'Estudis Catalans», núm. 4.

58. En col·laboració amb J. Puig i Cadafalch, «Dictamen presentat a l'Institut d'Estudis Catalans per els Srs. D. J. Puig y Cadafalch y D. J. Miret y Sans sobre les obres que's deuen fer a l'antich Palau de la Generalitat, per donar llum y ventilació a la seva planta baixa», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1909-1910: Any III*, Barcelona, IEC, 1911, p. 34-36.
59. En col·laboració amb J. Puig i Cadafalch, «El Palau de la Diputació General de Catalunya», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1909-1910: Any III*, Barcelona, IEC, 1911, p. 385-480.
60. «Llibres y joyes del rey Martí no inventariats en 1410 per la reyna Margarida», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1910-1913), p. 215-228.
61. «Nota al inventari de llibres del rey Martí», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1909-1913), p. 339.
62. «Tapicerías del siglo xvie ab episodis del captiveri den Calceràn de Pinós, en l'any 1147», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1909-1913), p. 336-338.
63. «La mort del rey Martí», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. v (1909-1910), p. 281-287.
64. «Les "Memorias cronológicas de los condes de Urgel" per don Jaume Villanueva», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. v (1909-1910), p. 415-427.
65. «La Bula de indulgencias impresa en catalán en 1483», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. v (1909-1910), p. 480-484.
66. «La vila nova de Barcelona y la familia d'en Ramón Lull en la xiii centuria», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. v (1909-1910), p. 525-535.
67. «Notes per la biografia del trovador Guerau de Cabrera», *Estudis Universitaris Catalans*, vol. iv (1910), p. 299-331.
68. *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya: Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, Casa de Caritat, 1910-1913, 619 p.
69. «Una visita a la tomba del escriptor català fra Anselm Turmeda en la ciutat de Tunix», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. xx (1910), p. 1-16, 33-41.
70. «Vida de fray Anselmo Turmeda», *Revue Hispanique*, vol. xxiv (1911), extret de 38 p.
71. «Documentos inéditos de antiguos reyes de Aragón», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 48-56.
72. «Sermonari català de Marsella», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 57-59, 142-150, 276-277.

73. «Inventari de les cases del Temple de la Corona d'Aragó en 1289», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 61-75.
74. «La fundació del monastir de Mur», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 112-123.
75. «Dos provençals admiradors del còdich barceloní de "Les bones costums de la mar"», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 174-184.
76. «Nota a la fundació del monastir de Mur», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 221-223.
77. «El procés de les hòsties contra'ls jueus d'Osca en 1377», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1911-1912: Any II*, Barcelona, IEC, 1913, p. 59-80.
78. «El darrer rei de la casa de Barcelona», a *Homenatge a la memòria del rei Martí (Vè centenari de la seva mort)*, cicle de conferències al Centre Excursionista de Catalunya, 1910, Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, 1912, p. 1-17.
79. «Els torneigs de la confraria de Sant Jordi a Barcelona», *Revista de la Asociación Arístico-Arqueológica de Barcelona*, vol. 6 (1909-1913), p. 471-484.
80. «Le roi Louis VII et le comte de Barcelone à Jaca en 1115», *Le Moyen Age*, vol. xvi (1912), p. 289-300.
81. «Rectitut de Jaume II», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 260-267.
82. «Aplech de documents dels segles XIe y XIIe per a l'estudi de la llengua catalana», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 348-357, 381-395.
83. «Alfonso el Batallador en Fraga, en 1122», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vi (1911-1912), p. 540-547.
84. «El sermó de sant Nicolau», *Revue Hispanique*, vol. xxviii (1913), extret de 10 p.
85. «Pro sermone plebeico», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. vii (1913-1914), p. 29-41, 101-115, 163-185, 229-251, 275-280.
86. «Petita adició a la historia de Sant Hilari Sacalm», *L'Estiuada* (Sant Hilari Sacalm), núm. 68 (agost 1913), p. 1; núm. 69 (agost 1913), p. 2-3; núm. 71 (agost 1913), p. 2.
87. En col·laboració amb Antoni Rubió i Lluch, «Memoria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excel·lentíssima Diputació de Barcelona, sobre la conservació i catalogació d'arxius i biblioteques d'interès històric», a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Anuari 1913-1914: Any V*, Barcelona, IEC, 1915, p. xxii-xxvii. També a la col·lecció «Memòries i Documents dels Treballs Fets per l'Institut d'Estudis Catalans», núm. 9, 15 p.

88. «Notes sobre la expedició del rey Pere lo Gran a Berbería», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VII (1913-1914), p. 354-360.
89. «Los noms personals y geogràfichs de la encontrada de Terrasa en los siglos xⁱ y xiⁱ», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VII (1913-1914), p. 385-407, 485-509.
90. «Lettres closes de Louis I d'Anjou, roi de Sicile, à Pierre, roi d'Aragon», *Le Moyen Age*, vol. XVIII (1914), p. 295-302.
91. «Els compendis d'història de Catalunya», *Renaixement*, vol. V, núm. 78 (1914), p. 226-227.
92. «Averanys estrangers», *Renaixement*, vol. V, núm. 107 (1914).
93. «Els Sarrieres, senyors de Solterra y Sant Hilari», *L'Estiuada* (Sant Hilari Sacalm), núm. 77 (agost 1914), p. 1; núm. 78 (agost 1914), p. 1-2; núm. 79 (agost 1914), p. 1-2.
94. En col·laboració amb Moisès Schwab, «Documents sur les juifs catalans aux xie, xiie et xiiie siècles», *Revue des Études Juives*, vol. LXVIII (1914), p. 48-83, 174-197.
95. *Antics documents de llengua catalana i reimpressió de les Homilies d'Organyà*, Barcelona, Casa de Caritat, 1915.
96. «El vescomte de Cardona devant del rei de França en 1309», *Revue Hispanique*, vol. XXXIV (1915), p. 293-299.
97. *Criminals de quatre potes: Notes còmiques d'història jurídica*, Barcelona, Casa de Caritat, 1915.
98. «Un missatge de Yarmorasen rey de Tremecen a Jaume Ier», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 48-51.
99. «Noves biogràfiques d'en Ramón Lull», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 101-106.
100. «Escolars catalans al estudi de Bolònia en la xiii^a centuria», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 137-155.
101. «Insuperable antiguitat de Madrid», *Renaixement*, vol. VI, núm. 249 (1915), p. 491-493.
102. «Així untaven les rodes a Madrid en temps de Felip II», *Renaixement*, vol. VI, núm. 256 (1915), p. 600-602.
103. «Lettres closes des derniers capétiens directs», *Le Moyen Age*, vol. XIX (1915), p. 35-57.
104. En col·laboració amb Moisès Schwab, «Le plus ancien document à present connu des juifs catalans», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VIII (1915-1916), p. 229-233.

105. «Lo primitiu nom de família d'En Ramón Lull», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. viii (1915-1916), p. 305-307.
106. «Documents per l'història de la llengua catalana», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. viii (1915-1916), p. 372-385.
107. «Los noms personals y geogràfichs de la encontrada d'Organyà en los segles x^a y xi^a», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. viii (1915-1916), p. 414-444, 522-546.
108. «El llibre de Daniel de la Bíblia catalana rimada de Sevilla», *Revue Hispanique*, vol. xxxvi (1916), extret de 63 p.
109. «L'Institut d'Estudis Meridionals a Tolosa i la llengua catalana», *Renaixement*, vol. vii, núm. 281 (1916), p. 285-287.
110. En col·laboració amb Moisès Schwab, «Nouveaux documents des juifs barcelonnais au xiie siècle», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. lxxviii (1916), p. 563-578.
111. En col·laboració amb Moisès Schwab, «Documents des juifs barcelonnais au xe siècle», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. lxxix (1916), p. 569-583.
112. «Dos siglos de vida académica», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. ix (1917-1920), p. 10-32, 92-116, 168-193, 249-285, 305-358.
113. «La Grecia catalana y su historiador, el profesor Rubió y Lluch», *Revue Hispanique*, vol. xl (1917), p. 264-272.
114. «La esclavitud en Cataluña en los últimos tiempos de la Edad Media», *Revue Hispanique*, vol. xli (1917), p. 1-109.
115. «Lettres closes des premiers Valois», *Le Moyen Age*, vol. xx (1917), extret de 38 p.
116. «Los ciudadanos de Barcelona en 1148», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. ix (1917-1920), p. 137-140.
117. «La casa senyorial d'Erill», *Anuari de la Societat Catalana d'Heràldica*, vol. i (1917), p. 131-195.
118. «El catalanisme i la història de Catalunya», *Resurgiment*, vol. ii, núm. 14 (1917), p. 1.
119. *Noves y documents inèdits sobre la família senyorial de Caboet y la qüestió d'Andorra*, Barcelona, Casa de Caritat, 1918, 99 p.
120. *Itinerari de Jaume I «El Conqueridor»*, Barcelona, IEC, 1918, 629 p.
121. «Enquesta sobre el trovador Vilarnau, amb algunes noves de Guillem de Bergadà, Ramon de Miraval i Guillem de Mur», *Revue Hispanique*, vol. xlvi (1919), treball pòstum, extret de 28 p.
122. «Estudis històrics catalans», *Lectura Popular: Biblioteca d'Autors Catalans*, vol. xviii, núm. 305, p. 201-224.

123. «La familia de Ramon Bordet, lo restaurador de Tarragona», *II Congreso de Historia de la Corona de Aragón (dedicado al siglo XII): Actas y memorias*, Osca, 1920, p. 53-74, treball pòstum.
124. «Les represàlies a Catalunya durant l'edat mitjana». *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. xxxi (1925), p. 289-304, 385-417, treball pòstum.
125. *El forassenyat primogènit de Jaume II*, Barcelona, IEC, 1957, col·l. «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», vol. xviii, 51 p., treball pòstum.